

Mapa de Patrimoni Cultural

VILADA (Berguedà)

Redacció de la primera versió any 2002

Albert Rumbo. Isaac Soca.

Revisió del Mapa de Patrimoni

Martí Picas. In Situ S.L.

Febrer 2019

Ajuntament de Vilada

Oficina de Patrimoni Cultural.
Diputació de Barcelona.

**Diputació
Barcelona**

Mapa de Patrimoni Cultural

VILADA (Berguedà)

Revisió del Mapa de Patrimoni

Martí Picas. In Situ S.L.

Febrer 2019

Ajuntament de Vilada

Oficina de Patrimoni Cultural.
Diputació de Barcelona.

**Diputació
Barcelona**

MEMÒRIA DE LA REVISIÓ DEL MAPA DE PATRIMONI CULTURAL DE VILADA

L'any 2002, la Diputació de Barcelona, a càrrec de l'Oficina de Patrimoni Cultural, va iniciar el projecte *Mapes de patrimoni cultural*, i el municipi de Vilada va ser un dels primers de la demarcació que s'hi va adherir. Gairebé vint anys després, la mateixa oficina va decidir iniciar una revisió dels mapes més antics, incloent-hi el de Vilada (Berguedà), que es va iniciar la segona meitat de l'any 2018 i es va finalitzar l'hivern del 2019. En aquesta revisió, s'han incorporat els nous elements detectats i s'han actualitzat els documentats originalment.

El mapa de patrimoni cultural de Vilada que es va fer dins el programa dels mapes de l'Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona es va encarregar a Isaac Soca i Albert Rumbo, especialistes en l'àmbit. La feina finalitzada, en la qual es van fitxar 56 elements, es va lliurar a l'Ajuntament el desembre del 2002. La revisió del mapa es va contractar l'any 2018 a l'empresa INSITU Patrimoni i Turisme, SL, la qual han desenvolupat els tècnics Martí Picas Sala i Jordi Seró Ferrer, llicenciats en Història i tècnics especialitzats en Patrimoni Cultural.

Inventari 2019

El resultat de la revisió actual, realitzada entre el juny del 2018 i el febrer del 2019, ha estat l'ampliació a un total de 210 elements, dels quals 55 corresponen a les fitxes del primer inventari que s'ha revisat actualment, una de les quals ha estat eliminada i 155 són noves incorporacions a l'inventari. Aquestes fitxes s'han redactat amb la informació facilitada per un grup divers d'informants, veïns i veïnes bons coneixedors del terme, així com amb recerca pròpia. Aprofitem l'ocasió per expressar el nostre agraïment a totes les persones que ens han facilitat informació, ens han reservat una estona del seu temps i atenció i ens han permès l'accés lliure i acompanyat a les seves propietats i domicilis per documentar i revisar el patrimoni present al poble.

Fruit del pas del temps, s'han identificat alguns canvis significatius en diversos elements identificats al mapa l'any 2002, i modificat posteriorment. El cas més evident és l'església de Santa Magdalena de Gardilans. Aquest edifici, que s'ha actualitzat quant a protecció legal, es troba en plena etapa de rehabilitació i consolidació. La recuperació i posada en valor de l'edifici iniciat amb la catalogació de BCIL l'any 2010 s'ha seguit impulsant des de l'Ajuntament de Vilada fins a la fase actual, en la qual el Servei de Patrimoni Arquitectònic Local de l'Àrea de Territori i Sostenibilitat de la Diputació de Barcelona, a càrrec de Marta Torras Isla, ha redactat el *Projecte bàsic i executiu de restauració de fàbriques i cobertes de l'església de Santa Magdalena de Gardilans (2018)*, en el qual es redacta el projecte de restauració de l'edifici, greument amenaçat. El març del 2019 es desenvolupa la licitació de l'execució del projecte. En aquesta línia és on hi ha algunes de les cases del terme que han estat sobretot rehabilitades, tot i que també s'hi veu el cas a la inversa, el d'un abandó que ha acabat esdevenint l'inici de l'esfondrament. Finalment, s'esmenta la venda d'una de les masies més importants del poble, les Eres de Gardilans, que va comportar, per tant, la venda també de l'arxiu del mas.

Metodologia de la revisió

Els punts que s'han seguit durant el procés de revisió són:

- Revisió de la protecció legal d'elements i espais d'interès existents
- Revisió dels elements fitxats i no fitxats l'any 2002
- Nous elements inventariats

Revisió de la protecció legal d'elements i espais d'interès

Durant aquest període de temps s'han declarat com a BCIL els següents elements:

Bé Cultural d'Interès Local (BCIL): església de Santa Magdalena de Gardilans. L'expedient va ser impulsat pel mateix Ajuntament l'any 2009 i aprovat pel ple del Consell Comarcal del Berguedà el 07/07/2010.

A més, també s'han incorporat al terme dos punts d'interès paleontològic. D'una banda, el tradicionalment estudiat i conegut jaciment dels Terrers (núm. 12924) i, de l'altra, un de més recent, ubicat al límit nord, entre els termes de Castell de l'Areny i Vilada, a la Ribera, documentat amb el número 21644 de jaciments paleontològics de la Generalitat de Catalunya.

Elements no fitxats l'any 2002

Els elements no fitxats són un altre dels punts de la memòria que permeten acotar una mica més el treball d'estudi al terme. En el cas que estem veient, hem reconsiderat incloure alguns elements que l'any 2002 no es van fitxar, però sí identificar. El motiu d'aquesta incorporació es relaciona simplement amb una visió més àmplia d'alguns camps que a l'inici potser van ser poc concrets. Bona part d'aquestes incorporacions ja citades mantenen el gruix del contingut aportat per Soca i Rumbo en el seu moment, malgrat incorporem algunes novetats. Els elements "no fitxats" que hem mantingut de la proposta de l'any 2002 són el retaule del Roser i Sant Joan (mobles); l'Arxiu Parroquial de Sant Joan de Vilada (documental); els arxius familiars (documental) de les masies de Pradell, les Eres de Vilada i família Boatella-Senespleda; algunes de les fonts del terme no arranjades, i personatges il·lustres com Ramon Anglerill, Joan Aymerich, Teodor Miralles, Àngel Soler Daniel i Antoni Viladomar Sant Miquel. Tampoc les manifestacions festives actuals poc rellevants.

D'altra banda, els nous elements inventariats, documentats i considerats elements no fitxats l'any 2002 són cal Massana Vell (immoble), la fàbrica de cal Meia (immoble), Cafè Pirinenc (immoble), cal Pep Xic i la Torre Blanca (immoble), cal Tatxero (immoble), Hotel Picancel i cal Barbetes (immoble), i el pont de cal Pei (immoble). També algunes fonts (natural), com la dels Esquirols, del Sofre o Fontanelles, totes al terme, i algunes de dins del nucli, com la dels Bolets, Vinya, Barraqueta, Sabater o Gronxadors.

Nous elements inventariats l'any 2019

S'ha ampliat l'inventari amb un grup important de noves fitxes, de les quals explicarem tot seguit els grans grups que ocupen.

En primer lloc, s'han incorporat un gran nombre de petites masies i masoveries disseminades. Aquestes cases formaven sobretot el nucli disseminat de Vilada, característiques del segle XVIII i principis del XIX, més enllà dels grans masos del terme ja fitxats l'any 2002. La majoria es troben a l'entorn dels antics "barris" de la Ribera, Clotassos i Gardilans, però també s'han incorporat alguns masos més isolats. Aquest és el principal gruix nou d'elements immobles incorporats a l'inventari.

Un segon grup d'elements incorporats de bell nou estan vinculats a l'obra civil construïda per permetre el pas de la carretera de Berga a Montesquiu a finals del segle XIX. Fruit d'aquesta revisió, s'ha incorporat un nombre important de ponts i desaigües de fàbrica industrial/civil de finals del XIX força singular.

També alguns elements urbans de caire artístic, com el conjunt d'instal·lacions monumentals del paleta i artesà Josep Roca a la població distribuïdes en diferents punts de la trama urbana del poble. Finalment, com a elements d'interès diferenciats, cal ressaltar que s'han incorporat alguns arbres i cavitats singulars del terme. També, com alguns dels punts més destacats, diferents mostres i tipologies d'arquitectura popular i una peça artística força destacada: la talla barroca de la Mare de Déu del Roser.

Documental		Moble		Immaterial	
Documental	6	Objecte	5	Manifestació festiva	5
		Col·lecció	2	Tècnica artesanal	1
				Música i dansa	2
Total	6		7		8

Natural		Immoble	
Zona d'interès	23	Edifici	93
Espècimen botànic	5	Jaciment arqueològic	6
Jaciment paleontològic	2	Obra civil	20
		Element arquitectònic	25
		Conjunt arquitectònic	15
Total	30		159

210	Total tipologies
------------	-------------------------

Elements no fitxats 2019

S'han detectat alguns elements als quals no s'ha fet fitxa i que creiem interessants d'apuntar, la majoria dels quals es troben sota les aigües de la Baells.

Talla de Sant Joan. Imatge principal de l'església parroquial de Sant Joan. Talla refeta a partir d'un com i pagada gràcies a la col·laboració popular i veïnal amb motiu de la reconstrucció de l'església després de la crema durant la Guerra Civil a mitjans dels anys quaranta.

Base pilastra del parc dels Gronxadors. Bloc monolític de pedra d'origen desconegut, ubicat al parc del Gronxadors. Mostra un treball que indicaria la seva definició com a base de pilastra. Es diu que l'origen podria ser l'antiga església parroquial de Sant Joan, però la versió no ha estat confirmada.

Conjunt de cases a l'entorn del carrer de Sant Ramon. En documentació antiga apareixen un conjunt de cases al voltant del que s'esmenta com a carrer del Cargol, possiblement per la presència d'un cargol utilitzat com a premsa. És una de les agrupacions més grans del poblament dispers original de Vilada. La casa més singular podria ser cal Fuster. Són interessants algunes llindes de pedra picada amb cronologia de mitjan segles XVIII i inicis del XIX.

Conjunt de cases a l'entorn de la plaça de la Vila. En documentació antiga apareixen un conjunt de cases al voltant de l'actual Ajuntament, que no s'ubica definitivament a l'emplaçament actual fins al primer terç del segle XX. És interessant alguna llinda de pedra picada amb cronologia de finals del segle XVIII.

Conjunt de cases a l'entorn de l'església parroquial de Sant Joan. Conjuntament amb la rectoria. En documentació antiga apareixen un conjunt de cases al voltant de l'església parroquial. Destacarien, sobretot, cal Tuixent i cal Sabata, que hom vincularia a un antic hostel de camí ral, tot i que no s'ha pogut acabar de confirmar, i que data de mitjan segle XIX.

Avenc del Puig Cubell. Curiositat geològica, més formada com a esquerra de la roca que com a cavitat.

Pont del Doro. Pont de camí ral sota les aigües de l'embassament (és visible segons el nivell de sequera).

Central Vella de la Sala. Petita central elèctrica sota les aigües de l'embassament (permanentment).

Resclosa del pont del Doro. Sota les aigües de l'embassament (és visible segons el nivell de sequera), tot i que resta molt tapada pel sediment.

Antic pont del Camí Ral. Pontet ubicat sota les aigües de l'embassament, al tram del camí ral, que discorre al sud de Bertrana (és visible segons el nivell de sequera).

La Cucafera. Figura tipus motxilla, amb una tipologia semblant als dracs orientals, que es posa qui la tragina i serveix per aguantar-la, de manera que la Cucafera passa a ser una prolongació del cos del portador. La pot menar una única persona o bé, darrere de qui porta la motxilla lligada, s'hi poden situar més persones que treuen el cap pels forats fets a la roba. La bèstia està feta de roba, fins i tot el cap, que està farcit de més roba. La Cucafera va néixer per iniciativa dels membres de la colla gegantera de Vilada. Només surt a les celebracions que tenen lloc al mateix municipi.

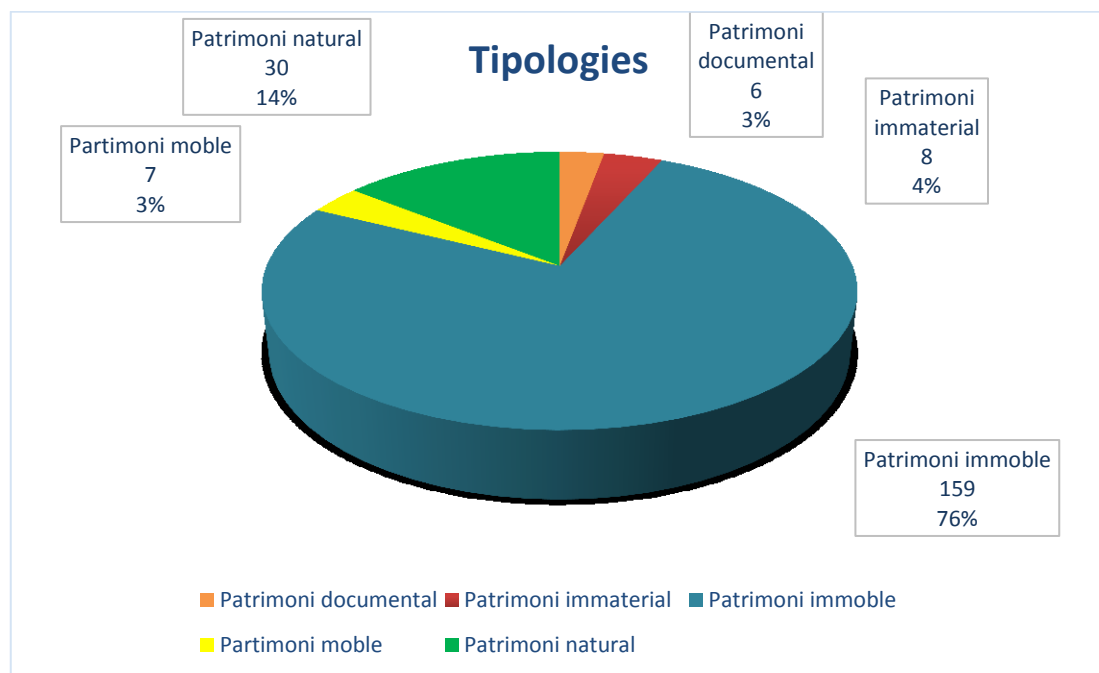
Finalment, ens queda esmentar que al terme, a finals del segle XIX i principis del XX, es van sol·licitar gairebé una vintena de **concessions mineres**, de les quals només algunes van acabar sent una realitat i se n'ha perdut completament el rastre de les boques i les explotacions.

Eliminació i modificació de l'any 2019 en relació a les fitxes de l'any 2002

Dos són els elements que hem cregut oportuns modificar. D'una banda, la Fira de Remeis i Herbolaris, que es va transformar en l'actual Fira del Bolet de Vilada, amb la qual manté petits punts de continuïtat, que hem fet constar.

En segon lloc, s'ha eliminat la fitxa de la figura de la Cucafera com a element patrimonial d'interès, perquè, malgrat que és una figura que s'havia utilitzat com a símbol popular a les festes, li manca molta qualitat i representativitat en termes de comparsa i tradició popular al poble.

Estadístiques: anàlisi i valoració del patrimoni cultural de Vilada

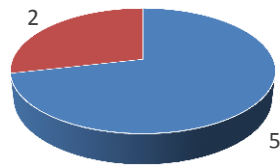
Patrimoni Documental

6

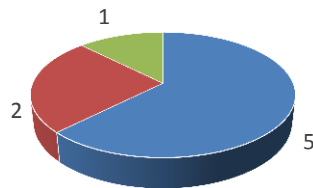
■ Fons Documental

Patrimoni moble

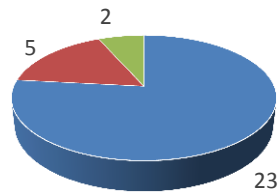
■ Objecte ■ Col·lecció

Patrimoni immaterial

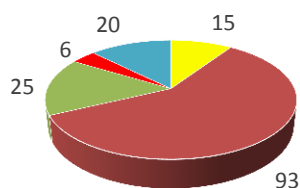
■ Manifestació festiva ■ Tècnica artesanal ■ Música i dansa

Patrimoni Natural

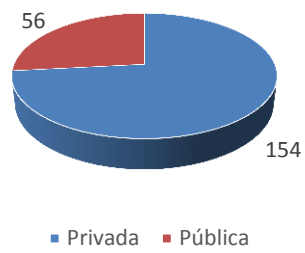
■ Zona d'interès ■ Espècimen botànic ■ Jaciment paleontològic

Patrimoni immoble

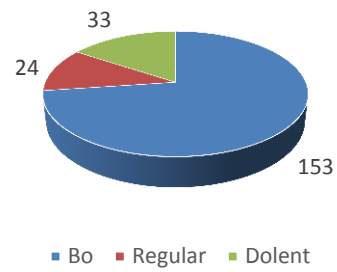

■ Conjunt arquitectònic ■ Edifici
■ Element arquitectònic ■ Jaciment arqueològic
■ Obra civil

Titularitat

Estat de conservació

Bibliografia ampliada

DIVERSOS AUTORS. "El Catllaràs, una serra singular". *L'Erol*, núm. 67 [hivern 2000].

DIVERSOS AUTORS (1981). *Itineraris geològics del Bages, Berguedà, Anoia i Solsonès*. Centre d'Estudis Geològics Valentí Massachs.

DIVERSOS AUTORS (1988). *Jaciment de Vilada. Inventari patrimoni arqueològic i paleontològic de la Generalitat de Catalunya*.

DIVERSOS AUTORS. *Lluites secretes: testimonis de la clandestinitat antifranquista*. Grup d'Etnografia dels Espais Públics de l'Institut Català d'Antropologia. Barcelona: Universitat de Barcelona, Publicacions i Edicions, DL 2012.

DIVERSOS AUTORS. "Prudenci Bertrana i el Berguedà", *L'Erol*, núm. 134 [hivern 2017].

DIVERSOS AUTORS (2017). *Prudenci Bertrana, pintor*. Ed. Departament de Cultura. Catàleg exposició Museu d'Art de Girona.

DIVERSOS AUTORS (2017). *Seguint els passos de la Guerrilla*. Ed. Unió de Grups Excursionistes Llibertaris i Centre d'Estudis Josep Ester Borrà.

BORRÀS, J.; MIÑARRO, J. M.; TALAVERA, F. (1985). *Catàleg espeleològic de Catalunya*. Volum 5. "Urgell, Solsonès, Segarra i Berguedà". Ed. Poliglota.

BOTELLA, M. R. *El ressorgiment d'un poble*. Treball presentat al Premi Literari Aurora Bertrana, Vilada, 2018. No publicat.

CAMPILLO, X. (2007). *Inventari de camins ramaders del Berguedà*. Grup de Defensa de la Natura del Berguedà, Parc Natural del Cadí-Moixeró, Berguedà Iniciatives SD, SL.

COSTA, I.; SAVOIA, E.; TORT DONADA, J. (2003). *Vilada i la seva rodalia: guia geogràfica*. Barcelona: Gestió i Serveis Socioculturals.

DALMAU ARGEMIR, D. (2008). *Campanars parroquials de Torre de Catalunya*.

MASSACHS, V. "La figuració i descripció", *Estudios Geológicos*, núm. 31 (p. 753-759), p. 754, lám. 1, fig. 1. Madrid, 1975.

PICAS, J. "La fàbrica de guix de Pradell (Vilada)", *L'Erol*, núm. 92, p. 20-22, 2007.

NAVÀS, T. "Carreteres i camins del Berguedà. Orígens històrics i gestió viària en temps de la Mancomunitat", *L'Obra de la Mancomunitat al Berguedà*, núm. 122, 2014.

PALAU, M. "Estudio histórico-crítico", *Revista de Obras Públicas*, núm. 20, 1890.

VÍA, L. *Boletín IGME*, núm. 70, p. 331-402, Madrid.

MONTAÑÀ, D.; RAFART, J. (2017). *Paradisos rurals: el Berguedà en la vida i obra de Prudenci Bertrana i Aurora Bertrana*. Valls: Cossetània; Avia: Centre d'Estudis d'Avia.

Web www.geb.cat

**Diputació
Barcelona**
xarxa de municipis

Inventari Patrimoni Cultural de Vilada

Memòria tècnica

Redacció

Isaac Soca i Torres
Albert Rumbo i Soler

Ajuntament de Vilada

Desembre 2002

À R E A D E C U L T U R A

Inventari del Patrimoni Local

-Vilada-

Albert Rumbo i Soler

Isaac Soca i Torres

VILADA, DESEMBRE DE 2002

ÍNDIX

1. Presentació i metodologia emprada	3.
A. Presentació	3.
B. Metodologia i avatars del treball	4.
2. Diagnòstic	8.
A. Medi geogràfic i medi físic	8.
B. Síntesi històrica.....	12.
C. L'escut municipal i els topònims de més relleu	27.
D. Béns patrimonials protegits legalment	34.
E. Anàlisi de la situació patrimonial del municipi	36.
3. Elements fitxats i elements no fitxats	42
A. Elements fitxats	42
1. Llistat amb ordenació numèrica	43
2. Llistat amb ordenació tipològica	47
3. Llistat amb ordenació onomàstica	51
4. Situació geogràfica dels elements fitxats	55
B. Elements no fitxats	58
1. Patrimoni immoble	58
2. Patrimoni moble	65
3. Patrimoni documental	66
4. Patrimoni immaterial	69
5. Personatges il·lustres	70
4. Recomanacions	77
A. Restauració, consolidació i prospecció-excavació arqueològica d'alguns elements patrimonials	77

B. Actuacions municipals específiques, concretes i puntuals	81
C. Dinamització, explotació i rendibilització social:	
algunes possibilitats	83
D. La protecció física, legal i física-legal dels béns:	
algunes propostes	85
E. Creació d'una comissió o organisme consultiu	88
 5. Bibliografia	 90
 Fitxes de l'inventari	 95

1. PRESENTACIÓ I METODOLOGIA EMPRADA

A. Presentació

Amb la memòria que enceta aquestes línies presentem *l'Inventari del Patrimoni Local de Vilada* emmarcat dins del programa d'inventaris que porta a terme l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Aquest programa, iniciat el 1998 i perfeccionat progressivament, s'ha anat oferint a diversos ajuntaments de la província de Barcelona per tal que es portessin a terme els inventaris del patrimoni local als seus municipis. Enguany, entre altres poblacions, ha tocat el torn al municipi de Vilada, mitjançant la signatura d'un conveni al mes d'abril de 2002. Les tasques de realització de l'inventari ja es van començar a desenvolupar just després de l'acord que s'establí entre la Diputació de Barcelona i la corporació municipal i han finalitzat a final de maig. El conjunt de l'inventari l'han portat a terme l'Albert Rumbo i Soler, Llicenciat en Història i Postgraduat en Gestió i Animació de la Cultura Popular, i l'Isaac Soca i Torres, Llicenciat en Història i Diplomat en Estudis Avançats en Història Moderna. Els treballs s'han realitzat per encàrrec de l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona.

El present treball queda estructurat en tres grans parts: la memòria explicativa, una sèrie de llistat dels elements inventariats i les fitxes completes. La memòria explicativa consta d'una presentació, d'unes notes a l'entorn de la metodologia emprada, d'una petita contextualització temporal i espacial de Vilada, d'una visió general dels béns patrimonials localitzats al municipi i, finalment, d'unes consideracions finals o recomanacions. La segona part consta d'uns llistats (segons la tipologia, l'ordre numèric de fitxes i les denominacions dels béns inventariats) i

esdevé útil com a índex, ja que permet localitzar ràpidament cada un dels béns inventariats, a part d'obtenir una visió global sobre tots ells. En aquests llistats s'hi ha fet constar elements com el codi, l'àmbit, la tipologia, la denominació, el número de fitxa, etc., mirant d'articular-los entre ells. En darrer lloc s'hi aplega el cos bàsic del treball: tot el conjunt de béns i elements inventariats, amb totes les seves entrades, mitjançant fitxes que inclouen plànols o mapes i il·lustracions.

Fins ara el municipi de Vilada no disposava d'una relació dels béns patrimonials amb afany de recull global. Esperem que el present inventari serveixi per suplir, en bona part, aquesta mancança. Encara que, malauradament, arribar a una exhaustivitat total esdevindria una tasca quimèrica i irrealitzable. És per aquest motiu que es faria necessari portar a terme, periòdicament, tasques d'actualització i manteniment de la informació recollida, no només de la consignada pròpiament a les fitxes, sinó també de les valoracions i consideracions que els especialistes i el mateix Ajuntament de Vilada puguin fer sobre aquestes.

En el decurs del treball de recerca i inventariació hem pogut comptar amb l'ajuda i la col·laboració de diverses persones i institucions: Ajuntament de Vilada, Ramon M. Anglerill i Espelt, Càndid Casals i Costa, M. Carme Cirera i Artigas, Ramon Cunill i Soler, Glòria Roset i Pujals, Arturo Selva i Cunill, Pere Soca i Martínez, Josep Soler i Raurell, Salvador Trasserra i Jordana i Montserrat Valls i Escayol. A tots ells, moltes gràcies.

B. Metodologia i avatars del treball

Després d'haver efectuat els tràmits administratius i burocràtics indispensables per tal d'iniciar la realització de l'inventari, a finals de

febrer de 2002, també va ser necessari planificar el desenvolupament del treball. Evidentment, l'empresa s'havia de portar a terme seguint les indicacions i els consells donats prèviament per l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. L'objectiu bàsic del treball consistia en aplegar, en una mateixa relació i d'una forma global, tots els béns patrimonials del poble de Vilada i el seu terme municipal. Aquesta detecció del patrimoni local immoble, moble, documental i bibliogràfic, immaterial i natural calia portar-la a terme buscant un equilibri entre l'exhaustivitat i la generalitat. És a dir, mantenint en tot moment el rigor en la recerca, se'ns feia necessari localitzar tots els béns d'interès sense evidenciar disparitats importants en el seu tractament individualitzat. En bona part, això ho hem aconseguit a partir de les fitxes informatitzades que ens ha proporcionat la mateixa Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona. Tanmateix, l'existència de més o menys informació, especialment de tipus bibliogràfic, ha estat una variable molt important en la configuració de l'inventari. És per aquest motiu que aquesta fase l'hem desenvolupat en primer lloc.

La recerca de material bibliogràfic i de totes les dades disponibles existents als centres de documentació pública i privats l'hem portat a terme des dels primers dies de març a mitjan d'abril de 2002. Hem anat alternant visites a diversos indrets fins a aconseguir un buidatge sistemàtic, a banda de la informació que ja teníem acumulada d'anteriors recerques. A la Biblioteca Popular Ramon Vinyes i Cluet de Berga, hi hem efectuat un sondeig de la col·lecció comarcal del centre, tant als llibres com a les publicacions periòdiques. Les mancances d'aquesta biblioteca berguedana les hem suplert amb els fons de la Biblioteca de Geografia i Història de la Universitat de Barcelona. També hem emprat un bon nombre d'hores en visites a l'Arxiu Municipal de Vilada, que conté bàsicament documentació

d'època contemporània i que ha estat recentment reorganitzat gràcies a la signatura d'un conveni amb la Diputació de Barcelona. A l'Arxiu Històric Comarcal de Berga, inaugurat recentment i amb una important col·lecció de llibres i opuscles antics, també hi hem passat algunes jornades, sobretot consultant obres del segle XIX i primers anys del segle XX. També hem treballat alguns dies amb els fons documentals i bibliogràfics de l'Àmbit de Recerques del Berguedà, aprofitant -entre altres coses- material inèdit que els membres de l'entitat havien anat recollint, com per exemple, les fitxes d'aspectes folklòrics i etnològics, i les publicacions editades pel mateix Àmbit de Recerques, algunes difícils de trobar en altres llocs. La informació recollida l'hem introduït en unes fitxes "*mare*", que s'han utilitzat posteriorment en l'elaboració de les fitxes definitives.

Una vegada enllestida la recerca bibliogràfica i documental, hem realitzat un seguit de sortides, intentant cobrir la totalitat del terme de Vilada, a mode de treball de camp. La dinàmica d'aquestes sortides ha estat gairebé sempre la mateixa: partir de la informació proporcionada per la bibliografia i la documentació, completar-la amb testimonis orals, ubicar l'indret sobre els plànols o mapes, visitar materialment el lloc, elaborar una descripció o fitxa de camp de tots i cada un dels elements detectats i, en darrer lloc, fer-hi fotografies. Aquesta tasca s'ha portat a terme al llarg del mes d'abril de 2002. No cal dir que el treball de camp ha servit, en força ocasions, per descobrir béns no localitzats a la fase anterior.

La informació consignada a les fitxes bibliogràfiques "*mare*" i a les provinents del treball de camp ens han servit ja per elaborar les fitxes informatitzades definitives, creades a partir d'una adaptació del programa *Microsoft Acces*. Aquesta tasca s'ha anat combinant successivament amb la tria i digitalització de fotografies i plànols, que també s'han inclòs a les

fitxes. En darrer lloc, però valorant en qualsevol moment els resultats de la recerca en tots els seus aspectes, hem procedit a redactar la present memòria. Per portar a terme la tercera fase hem emprat bona part del mes de maig de 2002.

2. DIAGNÒSTIC

A. Marc geogràfic i medi físic

El municipi de Vilada, dins de la comarca del Berguedà, ocupa un total de 22'49 quilòmetres quadrats. Limita al nord amb Castell de l'Areny, al nord-oest amb la Nou, a l'est amb Borredà i al sud amb Cercs i la Quar. El terme municipal és vertebrat per dos eixos fluvials: el riu Merdançol (d'est a oest) i la riera de Vilada o de can Rubí (de nord a sud), que conflueixen l'un amb l'altre just sota el nucli urbà de Vilada. Al nord, la serra de Picamill, de 1.631 metres d'altitud, separa el terme de Vilada del de la Nou. El sector meridional, és molt accidentat per l'orografia que conformen la serra de Picancel i les Canals de Sant Miquel, que cauen amb bastant pendent sobre de la riba del Merdançol. Les vessants septentrionals del terme municipal són majoritàriament encrespades i de roca calcària, mentre que les situades més al sud solen ser conglomerats arrodonits de caràcter montserratí.

La vegetació del terme de Vilada és típica d'un espai pre-pirinenc i, per tant, molt homogènia: des de la plenament subalpina a la mediterrània, car l'alçada i la irregularitat orogràfica també és molt diversa. Moltes de les arbredes són mixtes, amb arbres com el pi roig, l'alzina, el roure martinenc, el faig, algun til·ler, l'auró blanc, l'avellaner i, prop de l'aigua, el pollancre i el vern. Entre els arbusts i vegetals inferiors hi podem trobar el boix, el grèvol, l'arboç, el ginebre, la rosella, el trèvol de prat, el trèvol blanc, l'esbarzer, els cards comuns, etc. També és necessari no oblidar la gran varietat de fongs i bolets que afluïren als boscos de Vilada, sobretot a la tardor. Alguns d'ells, com el rovelló, el rossinyol o la llenega, són apreciats per la seva utilització alimentària i gastronòmica.

La fauna també és molt variada. El grup més nombrós sembla ser el de l'ornitofauna, compost sobretot per aus de mitja muntanya: la merla, el corb, les gralles, el pinsà comú, la cadenera, el verdum, el sit negre, la cotxa fumada, el gaig, etc. D'entre aquestes sobresurten, per la seva singularitat, el duc, el cucut reial, l'enganyapastors, la merla d'aigua i el pigot garser. Del grup dels mamífers, n'hi ha de fàcil observació, com és el cas de l'eriçó, l'esquirol comú, el conill, l'ermíni, la mustela, la guineu, el cérvol, la daina i, sobretot, exemplars de senglar, a banda de molts altres petits mamífers. Els rèptils, els amfibis i els peixos (sobretot a l'embassament de la Baells) són els propis de l'estatge pre-pirinenc i, lògicament, també presenten una gran diversitat.

Les zones muntanyoses són cobertes per pedregars, boscos de pins i pasturatges i, per tant, s'hi fa difícil la pràctica de qualsevol activitat agrària. En canvi, als terrenys més plans, s'hi localitzen la major part de la població, dispersa i concentrada; els conreus, de cereals, farratges, hortalisses, blat de moro, etc.; i els espais industrials, bàsicament tèxtils.

El municipi de Vilada ha estat tradicionalment un municipi de caràcter agrari, amb algunes explotacions ramaderes. Tanmateix, l'incipient grup de teixidors de lli i llana i els pocs paraires del terme de finals de l'època moderna, han estat substituïts progressivament per petites empreses tèxtils. A l'actualitat es manté una certa activitat industrial i comercial, que dóna feina a gent del poble i també a gent de municipis veïns. Es compta amb diverses explotacions d'aprofitament forestal; dues fàbriques tèxtils; una fàbrica de galetes; una indústria de construcció de mobles metàl·lics; diverses empreses de construcció; una farmàcia; alguns establiments artesans i comercials; una oficina bancària, etc.

El municipi també disposa d'alguns equipaments i infraestructures públiques. Cal fer esment del dispensari mèdic, actualment situat a les dependències de la casa de l'Ajuntament; també del centre d'ensenyament primari (Col·legi Públic Picamill), que alberga alumnes de parvulari i també de cursos més avançats; el camp de futbol, la pista de tennis i la pista poliesportiva; el centre cívic (Casal Pirinenc); el cine-teatre (Local Cultural); etc.

La major part d'aquests edificis i infraestructures es localitzen al nucli urbà del municipi, que s'esglaona a redós de l'església parroquial i que té la carretera BV-4654 com el seu principal eix organitzatiu. Aquesta és la principal entitat de població del municipi. Antigament tenia un pes important el veïnat de la Ribera i la parròquia de Gardilans, constituïda bàsicament per masies disseminades. El 1998 el municipi comptava amb 540 habitants, 277 homes i 263 dones. La major proporció de la població corresponia a gent de mitjana a edat i d'edat avançada, mentre que el nombre de gent jove era bastant reduït.

Darrerament, el sector turístic també ha experimentat un creixement remarcable al municipi. L'afluència turística que arriba a Vilada és, gairebé sempre, fruit de les activitats que es porten a terme a l'entorn de l'embassament de la Baells; de la tranquil·litat que ofereix l'indret, reflectida en la qualitat de les cases d'agroturisme, i, també, de les possibilitats que ofereixen les nombroses rutes a peu. Recentment, la Diputació de Barcelona s'ha esforçat en marcar i senyalitzar un sender de petit recorregut (*PR- C-147*), que volteja per bona part del terme municipal. També es pot comptar amb altres camins tradicionals, que han estat reaprofitats pels afeccionats al senderisme. Un bon exemple són els diversos itineraris de gran recorregut que travessen el terme (especialment

el GR-241) i els Camins de la Portella, en els quals ha col·laborat el Consell Comarcal del Berguedà, netejant-los, senyalitzant-los i editant-ne tríptics informatius. En aquest mateix sentit, cal fer esment també de l'èxit que ha tingut la publicació de Lluís Casals, *Caminades pels voltants de Vilada*. Es tracta d'un petit opuscle que ressenya un total de 14 rutes. La major part d'elles se solen iniciar al nucli urbà de Vilada i s'estenen per tot el terme i, fins i tot, per termes municipals veïns. En alguns indrets també s'han obert vies d'escalada i es practiquen altres esports d'aventura.

Pel que fa a les comunicacions, cal destacar la carretera BV-4654, antigament anomenada carretera de Montesquiú a Berga, que discorre de forma paral·lela al riu Merdançol. Aquesta carretera és l'eix principal de comunicació del terme i la via més transitada. Des d'aquesta se'n obren d'altres. Una d'elles és la carretera que mena a la Nou des del Molí de la Sala i que també permet anar a trobar la carretera C-16, al seu pas per Cercs; va ser asfaltada ara fa una desena d'anys i es troba en bon estat de conservació. Des de prop del nucli urbà de Vilada parteix una carretera asfaltada que permet arribar al poble de Castell de l'Areny, que també es troba en bon estat. També és molt concorreguda la pista forestal que permet arribar a Sant Romà de la Clusa, malgrat que en alguns indrets està força deteriorada. Val a dir que des d'aquests eixos viaris esmentats suara parteixen multitud de petites pistes, camins i corriols, que permeten arribar a tots els nuclis de poblament dispers i a indrets d'especial interès i significació.

El municipi de Vilada també compta amb diverses entitats lúdiques, culturals i esportives: un grup de teatre (*La Teia*), una colla gegantera, un equip de tennis, un club de futbol, una associació de ciclistes, un club

d'esports nàutics, un club d'escalada, una associació de caçadors... (LLORET, 1994: 294-296; SOCA, 1995: s. p.).

B. Síntesi històrica

Els primers documents que tenim de l'actual municipi de Vilada són dels segles X i XI, tot i que també s'ha pogut localitzar alguna referència esparsa, poc rellevant, del segle IX. Tanmateix, aquests documents permeten deduir que en aquestes terres ja hi havia una comunitat assentada i consolidada des de temps incerts, probablement des d'època prehistòrica. El poblament primigeni de Vilada es devia organitzar, com a la major part de terres pirinenques i pre-pirinenques, a partir de les valls. Les valls, sovint no es corresponien exactament amb les fondalades geogràfiques, sinó que eren el territori on s'assentava i actuava un grup més o menys tribal o un grup de famílies constituïdes en comunitat. A partir de les invasions sarraïnes dels segles VIII i IX, molts pobladors hispano-gots de les planes, de la Depressió Central més meridional i, fins i tot, de zones costaneres es van traslladar a les antigues valls pirinenques i pre-pirinenques, fins aleshores gairebé verges d'immigracions massives. Sols així, pot explicar-se l'assentament de l'estructura de *villae* o vil·les damunt de les antigues valls.

En la documentació conservada dels segles X i XI de l'actual municipi de Vilada es pot observar que en qualsevol donació, permuta o compravenda de terres es fa una detallada descripció del territori, a partir d'una particular concreció dels topònims. Generalment, es tendia a situar qualsevol transacció en *pagus* o territori berguedà i, després, a la vall de Roset, que, al seu torn, estava dividida en dues vil·les: la *Villa Lata* (Vilada) i la *villa Hichilani* (Gardilans). Lògicament, la vall no era l'indret

on avui només es conserva el topònim *Roset*, sinó tota aquella que formava el riu Merdançol, des del terme de Borredà fins, aproximadament, a la Baells.

De forma gairebé coetània a aquests primers esments, té lloc el procés repoblador de les terres meridionals, cosa que implicà la consolidació d'una xarxa d'esglésies i castells. L'anomenada repoblació, en territori berguedà, es produí a iniciativa dels mateixos pobladors, però s'efectuà sota el guiatge de personatges com el bisbe Nantigis d'Urgell i el comte Miró el Jove. En aquest context té lloc la consagració de l'església de Santa Maria de Gardilans, el 903. Al document de la dotalia, l'església se situà "*in territori Bergatanensis, in locum vocitatum villa Hichilani, in valle Roseto, in parrachiam Sancti Iohannis Baptiste*". La consagració deixà el nou oratori sota la subjecció de Sant Joan de Vilada, per la qual cosa cal interpretar que l'any 903 l'església parroquial de Vilada ja feia temps que es trobava construïda. Gran part de les esglésies consagrades pels bisbes de la Seu d'Urgell eren dedicades a Santa Maria, com ho fou la de Gardilans, però amb el pas del temps les comunitats rurals hi afegiren noves o antigues advocacions. És per això que el 1001, en una permuta que el vescomte Bernat de Conflent i la seva esposa Guilsa van fer amb el bisbe Sal·la i els canonges de la Seu, es donava com a afrontació d'un alou: "*Sancta Maria Magdalena, que dicunt Gardilanos*".

A partir dels documents del segle XI veiem una successió en la terminologia de les estructures administratives i territorials. La vall de Roset es comença a denominar *apendicio*, que equivaldria a terme, i les *villa*, tant Vilada com Gardilans, comencen a esmentar-se progressivament com a parròquies. En síntesi: l'extensió del terme d'aleshores seria equivalent a l'actual i es trobava dividit en dues parròquies: la de Vilada i

la de Gardilans, la segona sufragània de la primera. El poblament era dispers i en cap lloc devia formar-se una agrupació de més de tres o quatre cases, possiblement a excepció d'unes poques cases a redós de la sagrera de Sant Joan de Vilada. A mesura que passa el temps els *mansi* autònoms comencen a aparèixer a la documentació amb més freqüència, tot i que encara es devien conservar amplis espais comunals: boscos, pastures, eres, camps i, possiblement, algun ramat.

Les donacions de terres (dels anys 928, 954, 1026, 1036, 1078...) en favor dels monestirs, sobretot del de la Portella i del de Sant Llorenç prop Bagà, van anar forjant els seus grans dominis territorials en terme de Vilada. Altres propietats i alous laics també s'incorporaren als senyories eclesiàstics per mitjà de les compravendes. Però, per altra banda, en aquesta època ja comencem a tenir indicis de la potestat jurisdiccional dels Portella a diverses parròquies: la Quar, Sagàs, Biure... Sembla ser que també dominaven tot el terme de Vilada (amb Gardilans) a partir d'algun *baiuls*.

La millora conjuntural que esdevingué a partir del segle XII ens resta encara molt poc estudiada a Vilada i als seus municipis veïns. Una de les causes fonamentals d'aquest buit historiogràfic podria atribuir-se a la manca de documentació del període. Val a dir, però, que aquesta mancança es pot intentar equilibrar a partir de l'estudi de les restes materials que se'n han conservat, especialment les restes arquitectòniques i d'alguns masos deshabitats. Al municipi hi ha quatre edificis que, poc o molt, s'adapten a les característiques del Romànic català en el seu context berguedà: el castell de Roset, les esglésies de Sant Joan de Vilada i Santa Magdalena de Gardilans i l'oratori-capella de Sant Miquel de les Canals. En aquestes línies no ens estendrem a parlar d'aquests edificis, car ja s'han ressenyat

individualment en les fitxes de l'inventari. Només cal remarcar que la major part d'autors han considerat el 1026 com a primera data en què es menciona el castell de Roset, ja que en el document d'aquesta any s'esmenta un alou "*in apendicio de Rosed*", és a dir en terme de Roset. Però, com ja hem explicat, aquesta termenació és equivalent a la de la parròquia de Vilada en sentit ampli i no s'ha d'identificar amb el castell de Roset, que hauríem de situar cap a mitjan del segle XII com a molt d'hora. Podem constatar també que fou una època de violència i de clar ascens senyorial, com es pot jutjar pel mateix castell de Roset o pel mas Toscà, una casa forta a tocar del molí de la Sala. Alhora sembla que des d'aquest moment queda clara la posició dels castlans de Roset en dos sentits: per una banda com a senyors del seu propi domini territorial i, per l'altra, com a batlles i representants dels senyors jurisdiccionals del terme: inicialment els Portella i, després, els Pallars, els Berga o els Pinós.

En qualsevol cas, durant els segles XII i XIII es fa evident un notable creixement demogràfic, ja que molts dels grans masos documentats un o dos segles abans es començaren a desdoblar. De tal manera que ens trobem amb la Serra Jussana i la Serra Sobirana, Viladomiu Jussà i Viladomiu Sobirà, el Prat Jussà i el Prat Sobirà, etc. En altres casos, alguns masos roturen noves terres, fan modestes construccions i hi establiren part de la família o altres tinents a mode de masoveria: és el cas de la Peçola, el Soler, la Sala, Tambrius... Cap a finals del segle XIII, entre 1288 i 1295, el molí de Ferrer, ara anomenat de Baix o de Boixader, també va ampliar-se i, pel que sembla, treballava constantment. Dóna la impressió que, cap a 1300, Vilada havia assolit el seu sostre demogràfic, d'acord amb els seus recursos i possibilitats. Un gran nombre de peces de terres estaven llavors treballades. Els masos, les masoveries, les bordes, els cortals de bestiar, els camins i carrerades... s'escampen per tot el municipi.

Tanmateix, aquesta vitalitat adquirida s'estroncà amb l'arribada de la Pesta Negra, sobretot a partir del darrer trimestre de 1348. Després d'aquesta data, molts dels indrets poblats del terme deixaran d'esmentar-se per sempre més a la documentació. Sols els noms d'alguns masos restaran consignats en alguns capbreus, acompanyat de l'expressió "*derruït i deshabitat*". En motiu d'això, també augmentà la necessitat dels senyors de mantenir les tinences habitades, per la qual cosa van incrementar-se les capbrevacions senyorials; els preus de redempció també van anar a l'alça. El 1357 confessaven els seus masos i terres, a favor del monestir de la Portella, Pere Ferrer, Pere de Casa Sant Pere i Pere de les Eres. Tots eren de la parròquia de Gardilans i feien homenatge de mans i boca a Bernat de Casaldòvol, procurador de l'abat. Aquesta necessitat de mantenir terres i masos poblats també va fer que el monestir de la Portella creés algunes condicions favorables per aquesta finalitat. Per exemple, el 1441, l'abat de la Portella va establir a Joan Miralles al mas Traper, de la parròquia de la Baells, que més tard passà als Canal de la Sala.

A la parròquia de Vilada algunes famílies també varen començar a sobresortir de la resta pel seu poder econòmic, com els Ferrer, que tenien cedida, pels Roset, l'explotació del molí i la farga senyorial. També els Prat, els Peçola, els Serra, els Casa Sant Pere o els Viladomiu posseïen àmplies extensions de terreny. Entre ells es creà un lucratiu mercat de terres. Sovint, aquestes famílies van fer-se seva la possessió d'antics masos rònecs, terres i feixes -abandonades durant la Pesta Negra i en epidèmies posteriors- i hi van establir en sotsemfiteusi alguns camperols més humils. Aquesta situació, de vegades mancada de tota legalitat, comportava grans problemes entre els mateixos pagesos o entre pagesos i senyors. La documentació ens en proporciona diversos exemples: així amb els germans Pere i Vicenç de la Serra Sobirana el 1387 o amb Esteve de les Eres de

Gardilans el 1486 com a protagonistes. Entre 1485 i 1489, a finals de la guerra remença, es vessà molta tinta en un llarg plet entre els masos de les Eres de Gardilans, Casa Sant Pere, el Soler i Pradell pels drets sobre uns emprius situats a la parròquia de Gardilans, propers al mas Juncà.

L'evolució demogràfica d'aquest període és bastant decebedora. De fet, des de la gran pesta de 1348, la disminució del volum poblacional de Vilada va ser constant. Al fogatge de 1365-1370, la batllia de Roset comptava amb 39 focs; de 1378 a 1381 ja sols n'hi havia uns 25; però el 1497 només se n'hi comptaren 6! No obstant, cal pensar que aquest darrer va ser falsejat.

Entre finals del segle XIV i començament del segle XV, les terres de Vilada també van ser l'escenari de nombroses tensions i conflictes armats entre els senyors de la baronia de la Portella i els agents reials. El motiu principal va ser la gran problemàtica que generà la compravenda de jurisdiccions entre els senyors i la Corona. El 1398 el rei Martí incorporà a la corona Sant Joan de Vilada i Gardilans, però el 1431 Alfons el Magnànim havia empenyorat al vescomte d'Illa la jurisdicció criminal i el mer i mixt imperi del castell de Roset. El castell de Roset també va tenir un protagonisme especial durant la guerra civil catalana del darrer terç del segle XV.

La situació baix-medieval de crisis cícliques sembla que es va anar recuperant lentament al llarg dels segles XVI i XVII. El fogatge de 1515 no donava pas uns resultats massa esperançadors, ja que solament s'havia augmentat en quatre focs des de 1497, per tant no es passava dels 10. El de 1553 tampoc presenta, a simple vista, cap alteració respecte del de 1515. En terme de Vilada solament es comptaren 10 focs: Viladomat, Sant

Miquel, el Prat, el Molí de Ferrer (ara de Boixader), les Eres de Vilada, la Peçola, Viladomiu (cal Llebre), Roset Jussà, Roset Sobirà i la rectoria. Però aquest resultat tan baix es deu al fet que no foren comptabilitzats els focs de la parròquia de Gardilans, sinó que van ser inclosos a la batllia de Palmerola, on va pertànyer durant un temps aquesta parròquia. Durant la dècada dels cinquanta del segle XVI, la documentació de caràcter no fiscal o demogràfic si que ens parla de les Eres de Gardilans, de Pradell, de Casa Sant Pere o del Soler, cosa que demostra que el 1553, evidentment, també estaven habitades.

Tot i la lenta recuperació, les males situacions conjunturals o les crisis locals feien que algunes famílies s'endeutessin i, posteriorment, perdessin les seves propietats. Aquest és el cas dels Eres de Vilada, que el 1553 hagueren de vendre tots els seus béns, a carta de gràcia, als Piques. Al segle XVII, els Sala de la Sala també van traspasar el seu patrimoni a favor dels Canal pel mateix mètode, com també ho feren els Viladomiu als Montblanc. Altres canvis en la transmissió del patrimoni es produïren a partir d'enllaços matrimonials, com és el cas dels Eres de Gardilans als Comelles de Castell de l'Areny al segle XVII.

La major part del volum documental del període correspon a contractes entre particulars, que ens permeten de conèixer múltiples aspectes de la vida quotidiana, però que ens n'amaguen d'altres, com la relació entre els pagesos i els senyors. Aquests contractes o documents d'índole notarial són bàsicament arrendaments o parceries de caràcter agrari i ramader. Un dels molts exemples el trobem el 1588, quan Francesc Piques arrendava a Joan Roset totes les herbes de les Solanes de les Eres, per temps de quatre anys. Joan Roset hi podia pasturar tot el bestiar que volgués. El preu era de 48 lliures. En un altre contracte de parceria, de

1649, Antoni Montblanc prenia a Bernat Puig trenta ovelles per temps de quatre anys. La llana l'haurien de partir a mitges i, també, els xais que naixessin en endavant. A més, Montblanc s'obligava a pagar dos anyells de delme. Si bé són dos exemples il·lustratius, val a dir que n'hi havia molts altres i de molt diversos tipus.

Cal dir, també, que és especialment fosca la primera meitat del segle XVI, sobretot en relació al senyoriu de Sant Pere de la Portella. La crisi que afectà el monestir durant aquests anys va poder-se superar, amb la recuperació de censos i rendes, quan es concedí l'hàbit de sant Benet als germans Antoni i Francesc Viladomar, fills de la masia de Sant Miquel de les Canals, del terme de Vilada (vegeu les notes que hem inclòs a l'apartat d'*Elements no fitxats*).

En època moderna, famílies com els Prat, els Montblanc, els Peçola, els Piques o els Eres, entre altres, treien importants guanys de l'arrendament de les seves terres. De retruc això beneficiava els diversos grups, ja que molts masovers no propietaris podien disposar de terres; els que arrendaven també augmentaven els seus ingressos i els senyors podien rebre censos proporcionals i delmes més elevats. Molts també van incrementar notablement el nombre de terres dedicades al conreu o a la pastura. Així veiem com els Eres de Gardilans, entre els segles XVI i XVII, posseïen els masos de les Eres, Rossinyol, Bellsolà, Pere Puig, la Serra, Joans i Salga, que entre tots comptaven uns mil jornals de terra. Això, però, també comportava algunes situacions de violència social. El 1518 es publicà una sentència arbitral entre Antoni Eres i la família Prat-Vidrà de Ripoll, ja que entre ells “*lo enemich de pau havie sembrades discòrdies, bandositats e males voluntats*”. Aquest enfrontament acabà amb la mort d'un dels fills del matrimoni Prat-Vidrà de Ripoll, els quals també perderen

el mas de la Serra, que aleshores va passar a la família Eres de Gardilans. També el 1679, el comú de la vila de Berga signava una concòrdia amb Mateu Canal del mas la Sala, després d'un llarg plet, ja que aquest havia usurpat unes terres que formaven part dels emprius de Puigherbessos, aleshores del Comú de Berga. Canal havia emprès algunes accions armades contra gent de Berga que anava a fer llenya o a pasturar bestiar en aquella zona. De fet, els emprius i les zones d'ús comunal foren sempre objectes de disputa i controvèrsia. Per una banda, els senyors hi establien nous tinents i els terrenys comunitaris s'anaven reduint i, per altra banda, eren monopolitzats per unes poques famílies. El 1547, per exemple, els emprius de Gardilans estaven mancats d'una clara termenació, cosa que provocava que els veïns s'apropriessin indegudament d'algunes parts. En aquest afer hagueren d'intervenir respectivament els batlles de Vilada i de Borredà.

Cap al darrer terç del segle XVII s'observa una creixent millora de les diverses activitats, especialment de les agràries. Moltes de les masies de Vilada van ser modificades en aquest període. Poc després vingué la Guerra de Successió. Vilada, com la resta de parròquies de la baronia de la Portella, es posicionà al bàndol borbònic, però en general, els esdeveniments bèl·lics només van suposar un parèntesi al creixement que s'havia iniciat a finals del segle XVII.

A començaments del segle XVIII, el duc d'Híxar, llavors senyor de la baronia de la Portella, va fer capbrevar les possessions sobre les quals tenia domini civil i criminal. El capbreu en qüestió –com els altres que es realitzaran posteriorment- ens aporta un gran volum d'informació. Sabem, per exemple, que a Vilada encara hi tenien dominis senyoriais el monestir de Sant Pere de la Portella, el de Sant Llorenç prop Bagà i el de Santa Maria de Ripoll. També hi tenien grans extensions els senyors del castell de

Roset, títol que aleshores detentava la família Boatella, oriünda de Borredà, després d'haver-ho comprat als Meca-Caçador, descendents dels Roset. En menor mesura també tenia possessions a Vilada l'orde militar de Sant Joan de Jerusalem. El duc d'Híxar tenia jurisdicció sobre masos com Roset, Picamill, Pasquals, Espinagalls, la Sala, les Eres de Vilada, la Serra, les Eres de Gardilans, el molí de Boixader, Viladomiu Sobirà, Viladomiu Jussà, el molí de les Eres (molí de Dalt), Vila-rasa, la Ferrera... aquests el reconeixien com a senyor i li havien de pagar censos molt variats, des d'un simbòlic got d'aigua a grans quantitats de diners en metàl·lic, espècies animals i espècies vegetals.

A partir de la segona meitat de la centúria, hi hagué un considerable creixement, que depassava de bon tros el que hi havia hagut fins aleshores. La documentació no ens ha permès de conèixer-ho quantitativament de forma fiable, car les recanacions cadastrals, d'on ha estat extreta la informació, podria presentar falsedats i ocultacions per part dels administrats. Però si que podem fer una aproximació força real a la distribució percentual de la totalitat de les terres, que ens permet conèixer quina era la tendència general. Tot i això, cap a 1766, només un 6'6% de les terres es dedicaven al conreu de secà; un 0'1% als productes d'horta; un 0'2% als arbres fruiters i un 0'2% als boïcs. Les terres no ocupades pel conreu eren més extenses: un 13% de bosc, un 24'6% de terres ermes i un 55'4% eren pastures.

L'ablaniment econòmic d'aquests anys va fer que molts molins fariners s'arrangessin o es bastissin de nou. Durant gairebé tot el segle XVIII a Vilada funcionaren tres molins fariners: el molí de Boixader o de Baix (abans anomenat de Ferrer o Molinot), el molí de les Eres (també anomenat de Vilada) i el Molí de la Sala. Tanmateix, cap a finals de segle

s'aixecaren el del Cavaller i el de Ballestar. L'energia hidràulica també era utilitzada en altres edificis, com al molí bataner de can Pastell, més tard reaprofitat per la confecció de tatxes (ens referim a l'actual cal Tatxero).

Fins llavors, el pagès combinava la seva feina amb altres de caràcter manufacturer, però és a partir d'aquest segle divuitè que apareixen a Vilada persones amb un ofici determinat i autònom. A partir de la segona meitat de segle ja hi trobem documentats alguns teixidors de llana i de lli, sastres i paraires. Aquests, junt amb els moliners i els grans propietaris de terres, eren els que sovint exercien els càrrecs municipals. Des de la instauració del règim borbònic, a Vilada l'alcalde era escollit pel Duc d'Híxar, mentre que els regidors els nomenava des de Barcelona la Reial Audiència, com a mesura per controlar el poder dels nobles als municipis. Aquests càrrecs foren ocupats per famílies com els Comelles, els Piques, els Bover, els Ferrer, els Montblanc o els Boixader, entre altres.

La millora estructural que tingué lloc al llarg del segle XVIII ens queda palesa en l'augment demogràfic que hi ha al llarg de la centúria: dels 158 habitants de 1718 als 335 el 1787. Altres exemples d'aquesta bonança també els notem en el gran nombre de redempcions de préstecs en forma de censals que hi ha entre 1760 i 1790. Alguns d'aquests censals es pagaven generació rera generació, especialment a comunitats religioses, com a la Comunitat de Preveres de la Vila de Berga. El 1778, com a cas paradigmàtic, Pere Canal de la Sala redimí un censal a l'esmentada comunitat berguedana que la seva família havia pagat anualment des de 1494. A finals de la dècada dels setanta del segle divuitè, Tomàs Comelles també podia recuperar el mas Comes Sobiranes (Rossinyol), que els seus familiars ascendents havien venut a carta de gràcia feia prop d'un segle.

La Guerra Gran (1793-1795) va provocar una gran mortalitat a Vilada. Moltes terres van quedar sense braços per poder-les treballar i força joves van haver d'abandonar el poble durant algun temps. Aquest factor, més una crisi generalitzada a nivell català, va fer que l'entrada al segle XIX no fos massa llúida. El benefici parroquial de Sant Joan de Vilada i Santa Magdalena de Gardilans mostra com el 1795 es recolliren 1.104 quarteres de blat al terme, mentre que el 1804 sols van ser 460 (SOCA, en curs: s. p.).

Sovint el passat que tenim més a prop és aquell més difícil d'estudiar i d'interpretar, per la qual cosa ens és també difícil d'historiar els segles XIX i XX. A Vilada això ens queda agreujat, bàsicament, per dos problemes: primerament, per la inexistència de documentació de la primera meitat del segle XIX (segurament espoliada per encobrir privatitzacions il·legals de terres comunals i emprius que van tenir lloc després de les desamortitzacions) i, en segon lloc, per la manca d'un buidatge seriós de la documentació més recent conservada a l'arxiu municipal.

No amb poques dificultats la crisi agrària de finals dels darrers anys del segle XVIII i dels primers del segle XIX es va anar superant. Aquest desenvolupament potser cal buscar-lo en l'arrelament d'una primerenca indústria tèxtil. El 1810, a part de les petites indústries domèstiques que poguessin existir, ja hi havia una fàbrica de telers de mà, propietat d'Adjutori Casals, però aquest aviat els canvià per telers de volant o de brida. Malgrat tot, no tornem a tenir notícies de la indústria tèxtil fins al període situat entre 1870 i 1890, quan funcionaven a Vilada unes cinc màquines Jacquard. El 1906 hi havia a Vilada uns 40 telers, repartits entre les fàbriques d'en Ferrer i la d'en Paió. La major part de teixits eren de cotó i solien ésser fabricats per encàrrec de comerciants de Berga. Aquest

creixement de la indústria tèxtil, que s'experimentà entre final del segle XIX i començament del segle XX, es deu, en bona part, a la millora de les comunicacions i, en particular, a la construcció de la nova carretera de Montesquiu a Berga a partir de 1880. En l'augment de la indústria tèxtil, també trobem el seu paral·lel demogràfic. Si el 1799 es comptava amb 331 habitants, el 1857 gairebé s'havien triplicat, ja que havien arribat als 931, xifra que, des de llavors, va començar a disminuir.

Malgrat tot, Vilada no havia deixat de ser un municipi de caràcter agrari. Segons fonts oficials, cap a 1830 hi havia una important producció de blat, civada, morenc, llegums i patates; es criava bestiar boví, oví i porcí i existia la caça de perdius, conills i llebres com a remarcable activitat domèstica.

El 1887 la població encara es trobava molt disseminada en masies i cases de pagès. L'església parroquial acabava de ser refeta, després d'haver quedat malmesa, probablement, a causa de les tres guerres carlines, i ja es comptava amb casa d'ajuntament. En aquesta època la major part del pressupost es destinava a les obres de les grans infraestructures i també al manteniment d'una escola per nens i d'una per nenes.

Es pot dir que fins al darrer terç del segle XIX Vilada no s'estructurà en forma de poble, entès com a nucli aglutinat de cases. La raó d'això és la construcció de la carretera de Montesquiu a Berga, que suposà una millora considerable de les comunicacions, tant amb la riba del Llobregat com amb la del Ter. Des de llavors, les cases i els comerços es van començar a situar a banda i banda de l'eix viari i també, de forma esglaonada, sota l'església parroquial. L'obertura al poble de determinats establiments (estancs, botigues de queviures, merceries, ferreteries...) va determinar

progressivament un canvi a la dinàmica econòmica del municipi, encara que, per damunt de tot, les activitats agràries i la indústria tèxtil eren les que ocupaven la major part de la població.

El període de la Restauració, sota del qual s'efectuà el canvi de segle, es caracteritzà per la gran conflictivitat política al municipi entre grups de diferents tendències, però gairebé tots amb unes bases caciquistes. D'altra banda, l'associacionisme també va rebre un fort impuls i es crearen, per exemple, la Germandat de Sant Roc (1891), de caràcter més aviat benèfic i assistencial, i també l'Ateneu Nacionalista de Vilada (1921). Tanmateix, tot i la gran inestabilitat política, es varen portar a terme grans obres d'infraestructura, com l'arribada d'energia elèctrica. Primerament des de la turbina de la fàbrica dels germans Ferrer i, posteriorment, des de la central hidroelèctrica ubicada sota de Bertrana. Inicialment, només era utilitzada per l'enllumenat públic, però més endavant es posà a disposició de particulars. També l'aigua potable, per al consum, es va conduir a Vilada des de la Font de l'Arç i des de les Fontanelles. D'aquest període també cal esmentar l'erudit Dr. Ramon Anglerill, nascut a Vilada el 1843 (vegeu les notes que sobre aquest personatge hem col·locat entre els *Elements no fitxats*).

Durant els anys de la Segona República també es van continuar materialitzant diversos projectes d'interès general, sobretot relacionats amb els camps de l'ensenyament, la sanitat o l'urbanisme. A Vilada, com a la major part de pobles de la comarca i de Catalunya, s'hi van obrir les seus de molts partits (ERC, PSUC, la Lliga...) i sindicats (bàsicament CNT i UGT). La política i les reivindicacions de caràcter obrer van adquirir una gran vitalitat i, de vegades, fins i tot situacions de tensió.

La guerra civil (1936-1939) es va desenvolupar a Vilada amb molta virulència. En iniciar-se el conflicte, l'església parroquial va ser incendiada i destruïda. L'arxiu parroquial també va desaparèixer. Com a la resta del país, la guerra civil suposà una sotragada important i tingué una forta incidència a nivell social i econòmic. Els anys de postguerra es van caracteritzar per la repressió política i per la misèria i l'escassetat d'aliments. Molts fills de Vilada havien mort durant la guerra, però altres estigueren llarg temps a les presons i als camps de treball franquistes. Alguns molins, que havien deixat de moldre a final del segle XIX, es van haver de tornar a posar en marxa i l'estraperlo es convertí en una activitat habitual.

La situació de postguerra es va anar recuperant amb moltes dificultats. L'economia del municipi cap a mitjan del segle XX es basava sobretot en la indústria tèxtil, les explotacions agràries i el treball al bosc, a banda d'alguna altra petita activitat manufacturera. No obstant, moltes cases de pagès es van anar abandonant i les famílies es van traslladar progressivament al nucli urbà o marxaren del municipi. El futbol, el cinema i el teatre (al Casal Parroquial) van ser les principals activitats d'esbarjo, emperò totes sota un gran control per part de les autoritats. El municipi de Vilada també va ser escenari de l'activitat dels maquis, sobretot a la zona de les Canals de Sant Miquel. El 1949 hi van ser assassinats tres homes, a mans de la guàrdia civil, per ser considerats col·laboradors del maqui Marcel·lí Massana.

Durant el franquisme, les actuacions dels poders públics no es van realitzar amb la mateixa força que en els anys de la República, però amb l'arribada de la democràcia hi va haver certa represa. Les activitats culturals també van ser revitalitzades, especialment a partir de la creació

del grup La Teia, dedicat bàsicament al teatre, però que ha organitzat sempre moltes altres activitats. Aleshores també varen florir al poble altres entitats, moltes d'elles de caràcter esportiu, com el Club Nàutic Vilada, l'Agrupació de Caçadors Sobrepuny, el Club Pedal Vilada, etc. Des de finals dels anys 1970, Vilada també es convertí en un important centre d'estiueig, materialitzat en segones residències, cases de colònies i terrenys d'acampades. De fet, la dinàmica turística s'ha desenvolupat bàsicament a l'entorn de l'Embassament de la Baells, inaugurat el 1976.

Durant la dècada de 1980 la indústria tèxtil va prendre una forta embranzida al municipi de Vilada i aquesta mantenia ocupada gairebé la totalitat de la població. Malgrat tot, la crisi del tèxtil també es va fer sentir en aquest municipi i, el 1991, l'empresa més gran, Ferrer S. A., va haver de tancar portes. Aquest any suposà un punt d'inflexió a la història més recent del municipi. Inicialment molts dels ex-treballadors van quedar a l'atur, però des de llavors les activitats econòmiques del municipi es van anar diversificant. Si bé, des d'aquella data, el número d'habitants al municipi va anar disminuint. Al cap d'uns anys, la mateixa fàbrica es tornà a posar en funcionament, a mans de l'empresa Alditex s. a., i ocupà novament un grup considerable de persones. Actualment el municipi manté en funcionament diverses indústries i comerços. Per fer-se una idea de la situació actual podeu consultar l'anterior apartat, dedicat al *Marc geogràfic i medi físic* (LLORET, 1994: 294-296; SOCA, 1995: s. p.)

C. L'escut municipal i els topònims de més relleu

· *Escut municipal*: l'escut actual de Vilada es pot descriure de la següent manera: d'argent, amb un mont de tres cims, el central més alt, terrassat de sinople i carregat d'una vila d'or; el peu d'or i una barjoleta de

gules sobremuntada d'una pinya de sinople. Per timbre una corona mural de poble (DOGC, anunci, 25 de gener de 1989) . Tanmateix, aquesta disposició heràldica és força recent. Tradicionalment, l'escut de Vilada era una representació de Sant Joan Baptista. No obstant, les mostres sigil·logràfiques més antigues que es conserven a l'Ajuntament de Vilada i que podrien datar-se entre el darrer terç del segle XVIII i primer terç del segle XIX, tan sols es componen de la inscripció “*Sant Joan · Vilada*”, però no incorporen la figura del sant ni cap altre element iconogràfic. Això fa pensar que els escuts on apareix Sant Joan Baptista no són més antics del segle XIX. Aquests escuts (amb Sant Joan Baptista) es van utilitzar fins a la Segona República. Durant els anys de règim republicà, l'escut se simplificà moltíssim, car sols s'utilitzaven les quatre barres, amb la inscripció “*Vilada*” o “*Ajuntament de Vilada*”, sempre en català. En l'època de la dictadura franquista, va ocórrer una situació similar: l'escut només tenia al centre l'àliga identificativa del règim, amb altres símbols franquistes com el jou i les fletxes, i la inscripció “*Vilada*”, “*Ayuntamiento Nacional de Vilada*” o “*Ayuntamiento de Vilada*”; però no tenia elements o formes singulars respecte dels altres municipis de les mateixes característiques.

En general, creiem que en època medieval i moderna la parròquia i universitat de Sant Joan de Vilada no disposava d'un escut identificatiu. En cap edifici ni en cap objecte moble s'hi conserva cap escut representat, ni tampoc a la documentació d'aquest període. Solament podem comptar amb les recents mostres sigil·logràfiques, de les quals ja hem parlat. De fet, la casa consistorial o d'ajuntament no es construï, segurament, fins a la segona meitat del segle XIX i, anteriorment, quan feia falta identificar-se amb algun escut, possiblement s'utilitzava el de la Baronia de la Portella, a la qual pertanyia Vilada.

· *Topònims*: a força fitxes (les Eres de Vilada, les Eres de Gardilans, la Peçola, Viladomat, la Masó, Casa Sant Pere...), ja hem introduït algunes notes referents a la toponímia. De vegades s'ha fet menció dels primers esments, de l'evolució que queda palesa en la documentació, del seu possible origen etimològic, etc. En general, acostumen a ser topònims menors, que inicialment s'utilitzaven per denominar un indret, però que a la llarga han acabat fossilitzant-se únicament en el nom de les masies ressenyades a les fitxes. La majoria estan relacionats amb l'orografia (la Serra, p. e.), amb activitats humanes (les Eres, p. e.) o amb l'aprofitament de recursos (el Prat, p. e.). Habitualment són el testimoni de la relació de la comunitat humana amb la natura i en pocs casos no s'adapten a aquest plantejament. Això fa que la majoria els haguem de datar a l'època medieval i, concretament, a l'alta edat mitjana, quan la incipient comunitat viladina es va assentar definitivament en aquests territoris. Un altre grup molt ampli de topònims sols es conserva consignat a la documentació, ja que, després de caure en desús, es van anar perdent i avui en dia fins i tot resulten difícils de localitzar. En qualsevol cas, hem cregut convenient fer els comentaris oportuns a cada una de les fitxes.

Pel que fa a la toponímia major, referida a les grans i mitjanes entitats de poblament i als importants accidents geogràfics, cal que en fem algunes consideracions. Concretament, cal tenir en compte tres topònims: Vilada, Gardilans i Merdançol.

Vilada: ja apareix mencionada des dels primers anys del segle X. Encara que la documentació presenti variacions en algunes de les seves grafies, en general, no mostra canvis massa sobtats: "*Vila Lata*", al 903; "*Villa Lata*", als anys 983 i 995; "*Villa Lada*", del 996 al 1026 i, altra vegada, al 1089; o "*Vila Lada*", al 1036. La forma més evolucionada, amb

la reducció haplògica, i que no es correspon temporalment amb les mencions anteriors, és la de “*Villada*”, que trobem al 997. No hi ha dubte que es tracta d’un topònim ben romanitzat, format pel substantiu llatí *villa* (vil·la) i per l’adjectiu, també llatí, *lata* (àmplia, dilatada). La documentació de la baixa edat mitjana ja deixa veure el topònim tal i com ha arribat fins als nostres dies. En relació a això mateix, Grieria explica que “*como Igualada, derivado de Aqua Lata, Vilada conserva el latius, como un fósil de la lengua, desaparecido del catalán actual*”. Fa poc més de dos-cents anys, a final segle XVIII, en fer-hi referència, hom escrivia sense preocupació que “*se anomena Vilada; perquè no lo sabem, ni se encontra altre nom en las escripturas més antiguas que Vilada, ni tampoco qui lo fundà ni en què temps*”. Segons la major part d’autors, és possible que aquest tipus de noms, les vil·les o *villae*, mostrin la continuïtat o pervivència d’una vil·la tardorromana, del Baix Imperi, o, fins i tot, d’època visigòtica, però aquí la toponímia no ens resulta per si sola probatòria ni demostrativa. No hem de descartar que sigui un topònim provinent de l’alta edat mitjana, sobretot si es té en compte la poca incidència que va tenir, al Berguedà, la civilització romana (SOCA, en curs: s. p.).

Gardilans: pot considerar-se un topònim major, referit inicialment a una vil·la, posteriorment a una parròquia i, actualment, a una entitat de poblament dispers. A diferència del que passa amb Vilada, Gardilans presenta més mutacions ortogràfiques. Així tenim la vil·la “*Hichilani*”, al 903; la vil·la “*Gardilanos*”, al 995; la vil·la “*Equillanis*”, un any més tard; la vil·la “*Gardilas*”, també al 996 i, altra vegada, al 1002; la vil·la “*Erchilans*”, al 1026, o “*Herchilans*”, al 1036; i la vil·la “*Gardilans*”, al 1078. En efecte, es tracta de la mateixa: de la vil·la de Gardilans. El fet de trobar aquest nom escrit indiferentment, d’una forma o d’una altra, sense

mostrar una evolució gradual i més o menys lògica durant els segles X i XI, ens fa pensar en la idea que el topònim es trobaria ancorat de forma primitiva a la memòria de la col·lectivitat, acompanyat d'una progressiva llatinització externa per part d'aquells que traslladen el topònim sobre el pergamí. D'altra banda, cal dir que el grafisme diacrònic poc podria explicar en l'evolució d'aquest vocable. Si seguim els raonaments de Wilhelm Meyer-Lübke, no hi ha dubte que totes aquestes mencions fan referència a la mateixa vil·la, que pren el nom d'un antropònim i que alguns autors han volgut identificar amb un tal *Equilà* o *Iquilà*. Si bé és difícil veure l'evolució fins arribar a *Gard-*, en tots els casos hi ha una permanència del sufix diminutiu visigòtic *-ila*, molt freqüent, per exemple, a terres portugueses. El mateix autor va recollir a la seva obra *Romanische Namenstudien* aquest tipus de noms propis, però enlloc hi figura cap *Gardila* ni cap antropònim començat per *Gard-*. Solament Wrede i Förestman registren respectivament un vàndal *Gardingi* i un franc *Gardila*, al segle VIII. Malgrat aquesta aparent evolució, que té lloc entre els segles X i XI, el nom de Gardilans és el que subsistirà a partir d'aquest darrer segle, sense experimentar variacions, fins a l'actualitat. També és veritat que durant les darreres dècades del segle XIX i primeres del segle XX, força coincidents amb l'època de la Restauració, hom volgué utilitzar en l'àmbit burocràtic i administratiu la forma Guardiols -evidentment de manera barroera-, encara que aquesta no ha triomfat mai a nivell popular. Cal dir que, recentment, es torna a fer un ús incorrecte de la forma impròpia Guardiols, sovint també des de les instàncies institucionals i des de l'administració. Per Joan Coromines, aquesta alteració del mot originari Gardilans cap a Guardiols es produeix per influència de Guardiols, que actua aquí amb la *o* i amb la *u*. Tot i així, veiem que la forma correcta *Gardilans* és un antropònim d'arrel clarament germànica, concretament visigòtica tal i com apunta el filòleg suís Meyer-Lübke, i és

suspecte de molt poca romanitat en el seu origen. Podríem englobar-lo dins del mateix grup que Fumanya, Gamisans, Grealó, Gàrzola, Gisclareny... Des del punt de vista cronològic, l'origen de l'assentament a l'indret és força incert, però, generalment, de les vil·les acompanyades d'un antropònim germànic, com és el cas de Gardilans, podríem anar-ne a buscar la gènesi des de final de l'època romana a la comtal. Tanmateix, hom s'ha inclinat a pensar que de la major part d'elles cal que en cerquem l'origen sota el domini franc, com a conseqüència de l'augment de roturacions realitzades després d'una repoblació parcial. Saber exactament perquè algú va començar a designar aquesta zona amb el nom de vil·la de Gardilans, queda, ara per ara, lluny de les nostres possibilitats (SOCA, en curs: s. p.).

Merdançol: el riu Merdançol presenta una curiosa arrel, que ha estat la base de nombrosos hidrònims, si més no, a terres catalanes. En el domini lingüístic català apareixen topònims com Merdàs, Merder, Merdança, Merdanç, Emmerdar, etc. Per alguns autors, aquests noms tenen una relació directa amb el llatí *merda*, que, evidentment, no necessita traducció. Però un altre grup d'autors oposa a això que, popularment s'ha tendit a rebutjar el tema escatològic, sobretot en tractar-se de noms de lloc. Almenys això ho podem predicar dels darrers segles de la nostra història. No obstant, hom ja sap que en època medieval i moderna alguns topònims eren ben representatius de la psicologia i l'imaginari de la col·lectivitat. En un recull de vora quatre mil topònims del Berguedà, sols es troba una Font Cagaleta, Cagatosa i dues vegades Mesquita, possiblement amb el sentit de 'femer'. Al parer d'aquest segon grup d'autors, els topònims de caràcter escatològic no depassen l'àmbit familiar o anecdòtic i, per tant, no són mai usats en presència de persones alienes al grup o a un fet concret. Per aquest motiu, els sembla poc probable aquí la influència del llatí *merda*, més encara per denominar uns torrents que s'han mantingut nets i clars fins fa ben pocs

dies. Tal i com aquests especialistes apunten, l'explicació d'això podria trobar-se en el sànscrit, ja que aquesta llengua posseeix el tema *mrd*, 'argila', declinat *mṛṭ/mṛdáh*. Així, l'ús vulgar del sànscrit, que ha donat com a resultat les actuals llengües pracrítiques, coneix el tema amb el sentit de 'moc' o 'mucositat', amb el derivat *mṛtsnáh*, 'pols' o bé 'polseguera'. Apunten que, en un principi, possiblement significava 'fang' o 'llot' i que, una vegada va passar a l'indoeuropeu occidental, més tard es devia acomodar en el llatí *merda*. Amb les primeres onades indoeuropees podia haver arribat el mot de forma originària, però amb el significat de 'fang' o 'llot', cosa que serví per designar corrents d'aigua en forma de rius, rieres o rierols. Remarquen, a més, que molts d'aquests hidrònims formats amb *merd-* porten també el grup *-nt-*, tan característic de les formacions indoeuropees, sobretot pel que fa a noms de rius. Sovint hi ha qui ha considerat *-nt-* com a portador d'una idea de pertinença o de col·lectiu, amb la qual cosa les formacions Merdanç, Merdança o Merdançol serien 'llocs on abunda el fang'. Per acabar, diuen que l'àrab també coneix aquesta arrel hidronímica, que apareix en el nom comú *merdja*, 'llacuna' o 'pantà'. Si bé aquesta segona hipòtesi és molt suggerent, nosaltres tenim algun element que la posa en dubte i ens fa més partidaris de la primera: la que fa derivar el vocable directament del llatí *merda*. De fet, durant el segle X, el riu Merdançol és esmentat en més d'una ocasió com a "*rivo Pedredo*" o com a "*rivo de Preido*", que en el seu origen també té un clar significat hidronímic en el qual ara no entrarem, però fins aleshores mai com a Merdançol. No és fins a l'any 1089 que es fa referència, per delimitar meridionalment la parròquia de Gardilans, a "*ipso rivo quem vocant Merdanciolo*". Al nostre entendre, el mot Merdançol va substituir gradualment la primitiva forma Pedret (*Pedredo*), coincidint possiblement amb l'augment de població a l'indret. Per tant, Merdançol no seria anterior al segle X o XI i, d'aquesta manera, no caldria recórrer al sànscrit, sinó al

llatí *merda*. En qualsevol cas i sigui quina sigui la teoria més afortunada, sembla haver-hi acord en què l'ortografia correcta del topònim (o hidrònim, si es vol) seria la de *Merdançol* i no les de Margançol, Mergançol o Mardançol, tan utilitzades de manera pretesament eufemística.

D. Béns patrimonials protegits legalment

En el decurs de l'elaboració de l'inventari, ha estat necessari escatir quins béns patrimonials gaudien d'algun tipus de protecció legal. Bàsicament, amb la finalitat de copsar si els béns inventariats, que de debò la necessitaven, la tenien i, per altra banda, per saber si aquells que restaven registrats per alguna institució es beneficiaven correctament de les condicions i de l'esfera de protecció que els proporcionaven els mecanismes legals. De manera detallada això ja s'ha tractat a cada una de les fitxes. A continuació, hem dedicat un espai a reunir i a plasmar quins són els béns protegits legalment i sota quin tipus de protecció s'acullen.

· *Castell de Roset*. Es declarà “Monumento Nacional” a partir del Decret de Castells de 1949, expedit pel Ministerio de Educación Nacional (BOE, 5 de maig de 1949). Més tard s'adaptà com a BIC (R-I-51-5765), segons la descripció i requisits que feia la disposició addicional segona de la Llei de Patrimoni Històric Espanyol, de 25 de juny de 1985 (BOE, núm. 296, d'11 de desembre de 1985). Posteriorment, amb l'aprovació pel Parlament de Catalunya de la Llei 9/1993, de 30 de setembre, del Patrimoni Cultural Català (DOGC, núm. 1807, d'11 d'octubre de 1993), s'homologà com a Bé Cultural d'Interès Nacional (BCIN). Els BCIN són aquells que gaudeixen d'un major rang de protecció. La legislació citada i altra de complementària defineix quin és aquest àmbit de protecció, les persones que hi han de fer intervencions, el règim sancionador, els procediments de

declaració de béns, etc. Per més informació sobre aquest conjunt arquitectònic es pot veure la fitxa corresponent.

· *Serra del Catllaràs i Serra de Picancel*. Tant l'una com l'altra es troben incloses al Pla d'Espais d'Interès Natural (PEIN). L'origen del PEIN cal cercar-lo en la Llei 12/1985, de 13 de juny, d'Espais Naturals, que pretenia crear un instrument de planejament amb un caràcter de pla territorial sectorial, emmarcat dins del model d'ordenació del territori que definia el Pla Territorial General de Catalunya. A més, tenia per finalitat la delimitació d'una protecció mínima per alguns espais naturals. Tot plegat, es desenvolupà i es consolidà molt més amb l'aprovació del Decret 328/1992, de 14 de desembre, del PEIN. Val a dir, però, que la Serra del Catllaràs i la Serra de Picancel, només ocupen una part determinada del terme municipal de Vilada. Aquest darrer aspecte, entre altres, ja ha estat explicat a les fitxes corresponents d'aquests elements (CARRILLO: 2000, 12-13; GENERALITAT: 1996, 12-13).

· *Flor de neu*. Tot i que aquesta espècie únicament es troba a la Serra del Catllaràs i que, per tant, és un espai protegit el seu conjunt, la legislació catalana també concedeix una protecció especial a l'esmentada planta. Concretament ho fa a l'Ordre de Protecció de la Flora, del Govern de la Generalitat de Catalunya, de 1984. En aquesta ordre, cal distingir entre les espècies regulades (la seva recol·lecció, per exemple) i les estrictament protegides. La flor de neu, juntament amb el teix, es troba dins del darrer dels grups (CARRILLO, 2000: 12-13).

En darrer lloc, cal dir que, a banda dels elements ressenyats suara mateix, cap altre té cap tipus de protecció legal al municipi. Les darreres Normes Subsidiàries, aprovades per l'ens municipal l'any 1999, però que

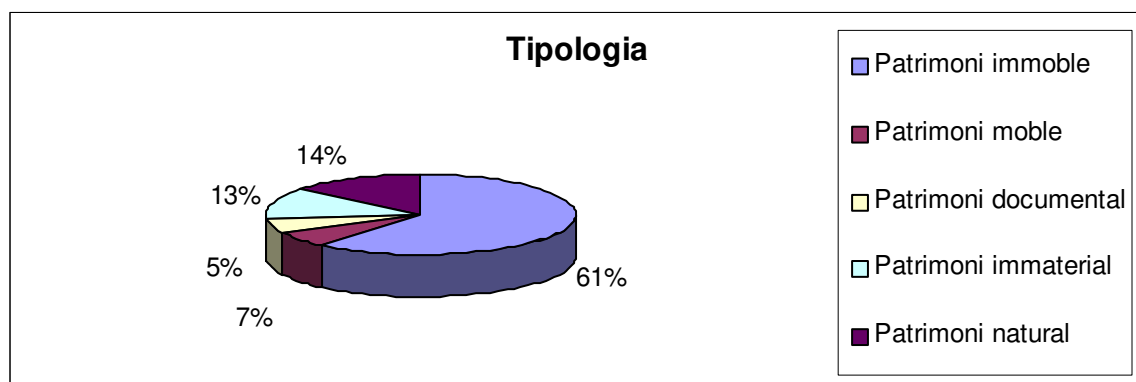
han estat objecte de modificacions posteriors, no contenen cap capítol o apartat on es contempli el patrimoni cultural o històric de cap tipus. De fet, la llei catalana de patrimoni acull un tipus de protecció dels béns, amb una força inferior als BCIN, que són els béns Culturals d'Interès Local (BCIL). Aquests poden ser declarats pel consell comarcal, a proposta de l'ajuntament (en el cas de municipis amb menys de 5000 habitants) o pel mateix ajuntament (en el cas de municipis de més de 5000 habitants), o ho passen a ser de forma tàcita si són inclosos dins d'algun catàleg urbanístic municipal. No obstant, en el cas concret de Vilada, no s'ha elaborat fins ara cap relació o catàleg d'aquest tipus, per la qual cosa no pot considerar-se l'existència legal de cap BCIL.

E. Anàlisi de la situació patrimonial del municipi

· *Tipologia.* Pel que fa a la tipologia de cada un dels elements fitxats, i tenint en compte les ja establertes per la Oficina de Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona, es poden apreciar cinc tipologies diferents al municipi de Vilada. Dels 56 elements detectats, 34 corresponen a patrimoni immoble (61%), 4 a patrimoni moble (7%), 3 a patrimoni documental (5%), 7 a patrimoni immaterial (13%) i 8 a patrimoni natural (14%). La major part dels elements inventariats, gairebé dues terceres parts, formen part del patrimoni immoble, seguit pel natural i l'immaterial. Les fraccions més petites corresponen a patrimoni moble i documental.

Dins del patrimoni immoble destaquen els edificis, amb un total de 28 de fitxats. Obres civils se n'han fitxat 3, conjunts arquitectònics 2, jaciments 1 i no s'ha inventariat cap element arquitectònic. Dins la tipologia de patrimoni moble, només s'han fitxat 4 objectes; no documentant-se cap element urbà ni cap col·lecció. El mateix passa amb el

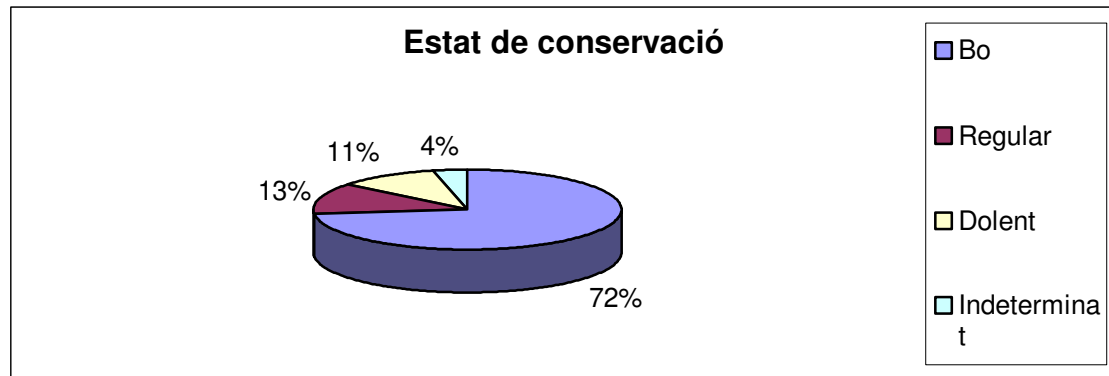
patrimoni documental, les 3 fitxes del qual corresponen a fons documentals, no detectant-se cap fons d'imatges ni cap fons bibliogràfic dignes de fitxar. Pel que fa al patrimoni immaterial, hem pogut detectar 4 manifestacions festives, 1 tècnica artesanal i 2 elements de música i dansa, no trobant cap element de tradició oral. Finalment, el patrimoni natural fitxat es reparteix de la següent manera: 7 zones d'interès i 1 espècimen botànic.

· *Estat de conservació.* En relació als estats de conservació, val a dir que s'han utilitzat els mateixos que tenia previstos, a l'estructura bàsica de les fitxes, l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona: bo, regular i dolent. Dels 56 elements detectats, hem considerat que 41 es conserven en bon estat (72%), 7 es conserven en un estat regular (13%) i 6 en mal estat o en un estat dolent (11%).

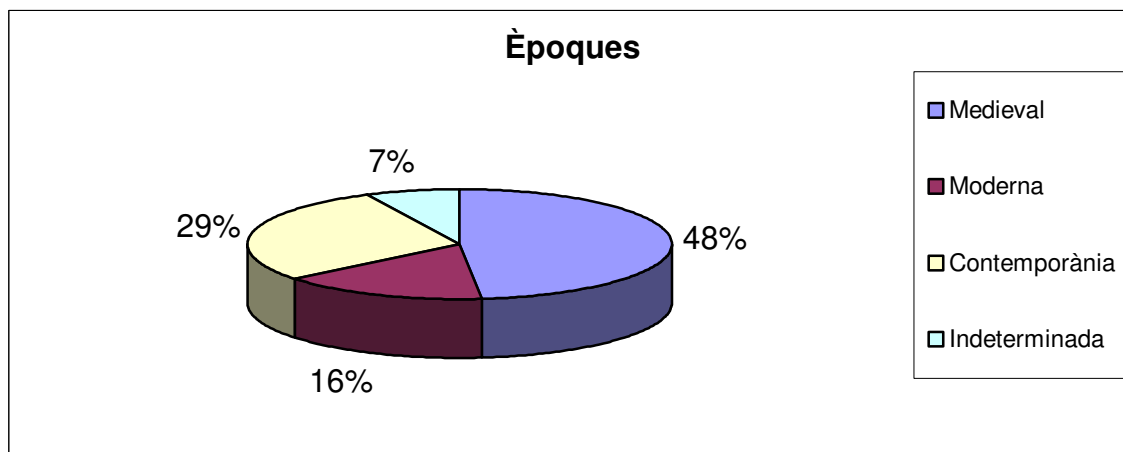
Si bé també cal dir que en algunes fitxes hi ha hagut dificultats per tal de considerar una cosa o una altra. Un edifici, per exemple, es pot conservar, en general, en un bon estat, però pot presentar parts concretes força degradades. En aquests casos s'ha optat per fer una valoració global, fent constar les particularitats al respecte a les observacions. A banda dels estat de conservació esmentats, en 2 elements fitxats no s'ha consignat un

estat de conservació concret, i aquest s'ha considerat indeterminat (4%). Es tracta de la única tècnica artesanal fixada i d'una música de Caramelles.

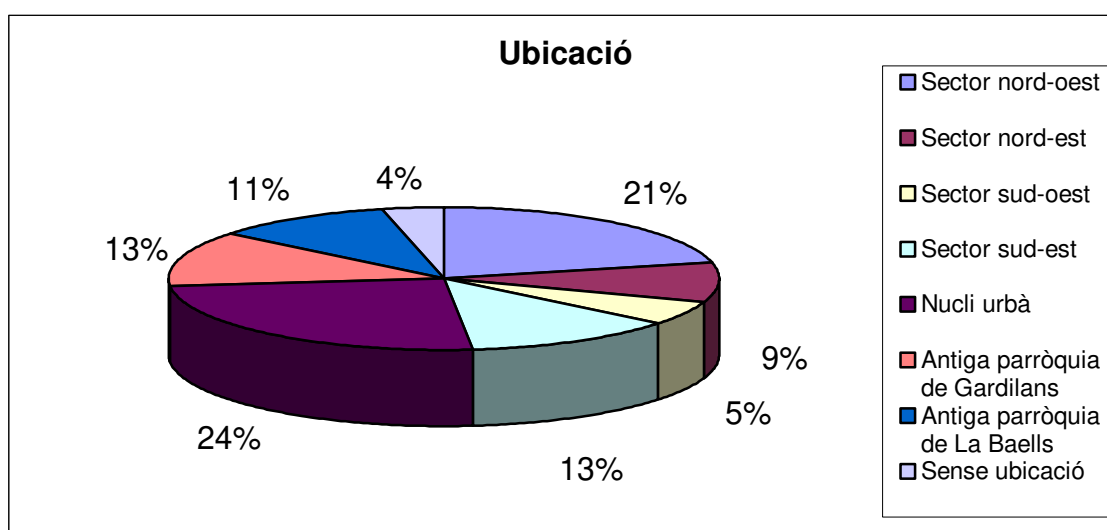
· *Èpoques.* A continuació hem agrupat els diversos elements segons les diverses èpoques. Si bé a les fitxes la concreció és molt més gran, aquí hem intentat donar una il·lustrativa idea de conjunt mitjançant la unió de grups amb certa afinitat. Així, per exemple, els elements considerats d'estil romànic o pre-romànic a les fitxes, s'han inclòs aquí dins de l'època medieval. S'ha optat per agrupar els diversos estils a la seva època corresponent. Al mateix temps, si un element es solapava a l'època moderna i a la contemporània o en altres èpoques, per elaborar el present gràfic s'ha tingut en compte la primera de les èpoques. Tot plegat a fi de donar una idea de conjunt més entenedora.

D'aquesta manera, la distribució dels 56 elements fitxats esdevé la següent: d'època medieval 27 (48%), d'època moderna 9 (16%), d'època contemporània 16 (29%) i, finalment, 4 indeterminats (7%).

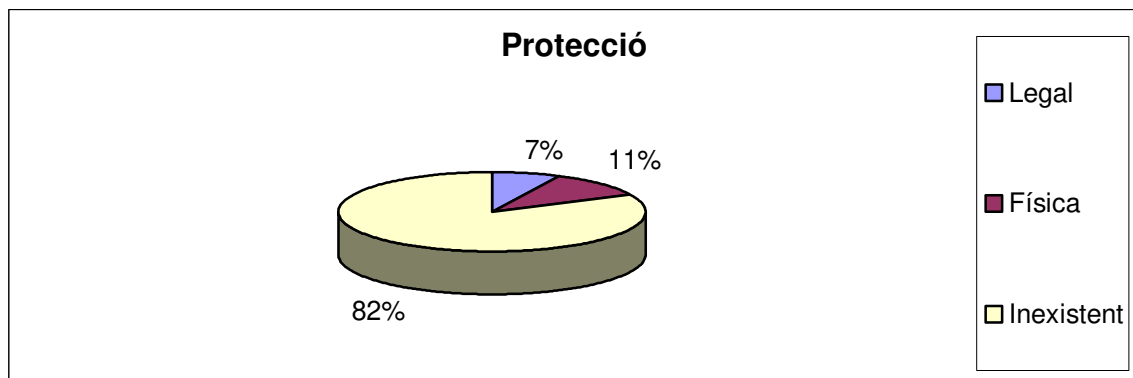

· *Ubicació.* Hem solucionat el tema de la ubicació de forma semblant a com ho hem fet amb els estils i èpoques. És a dir, a les fitxes hi ha un major nivell de concreció, però aquí s'ha volgut només donar una visió general per tal d'evitar una excessiva fragmentació.

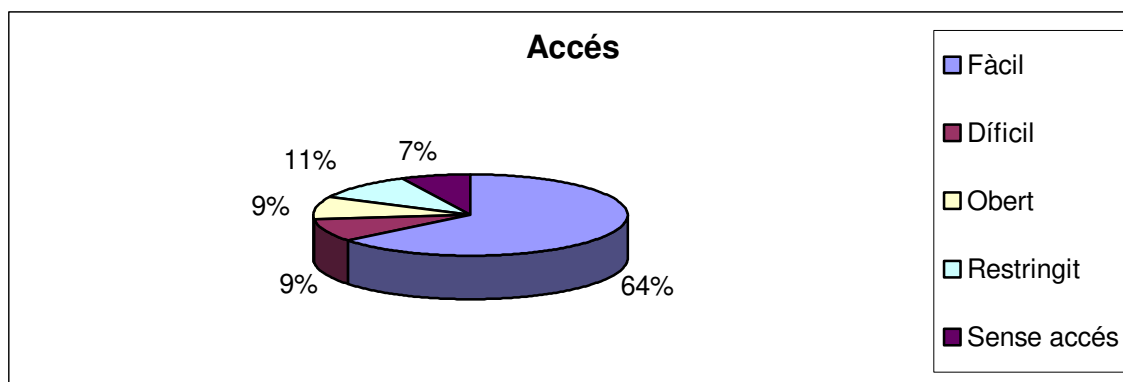
Una vegada feta aquesta valoració s'han consignat 14 elements dins del nucli urbà (24%), 12 al sector nord-oest (21%), 5 al sector nord-est (9%), 3 al sector sud-oest (5%), 7 al sector sud-est (13%), 7 a l'antiga parròquia de Gardilans (7%), 6 a l'antiga parròquia de La Baells (11%) i 2 sense ubicació (4%).

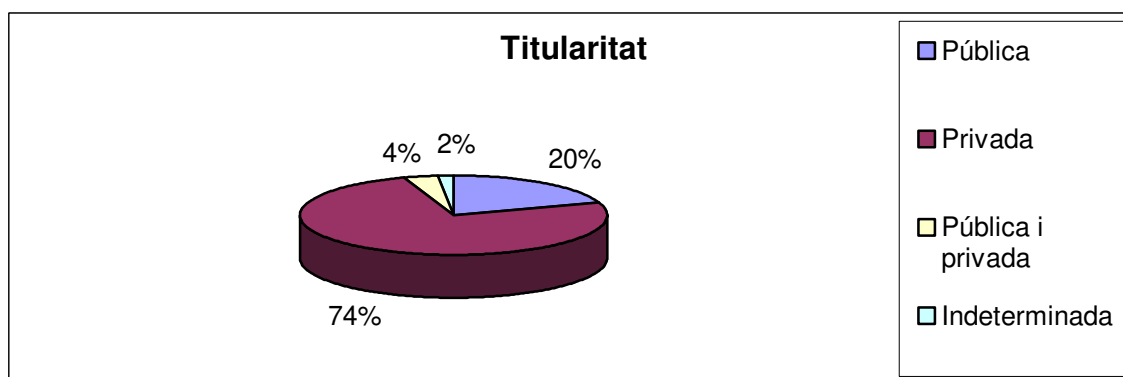
· *Protecció.* En relació a la protecció dels béns inventariats, altra vegada s'han tornat a tenir en compte les possibilitats que ja hi havia predeterminades a les fitxes dissenyades per l'Oficina del Patrimoni Cultural de la Diputació de Barcelona: inexistent, legal, física i legal i física. La distribució en aquests grups ha estat la següent: elements amb una protecció inexistent 46 (82%), amb una protecció legal 4 (7%) i amb una protecció física 6 (11%). Hom pot adonar-se fàcilment que quatre de cada cinc elements fitxats no estan protegits de cap manera.

· *Accés.* Després d'haver fet les valoracions oportunes a les respectives fitxes alhora d'establir l'accés a cada un dels béns, hem considerat que 36 tenen un accés fàcil (64%), 5 el tenen difícil (9%), 5 elements tenen un accés obert (9%), 6 el tenen restringit (11%) i 4 s'ha considerat que no tenien accés (7%). Ara seria necessari que els organismes competents analitzessin si a cada un dels béns hi ha l'accés que més els pertoca.

· *Titularitat.* Pel què a la titularitat respecta, val a dir que 11 dels béns inventariats són de titularitat pública (20%), 42 són de titularitat privada (74%), 2 són de titularitat compartida (4%) i 1 és de titularitat indeterminada (2%).

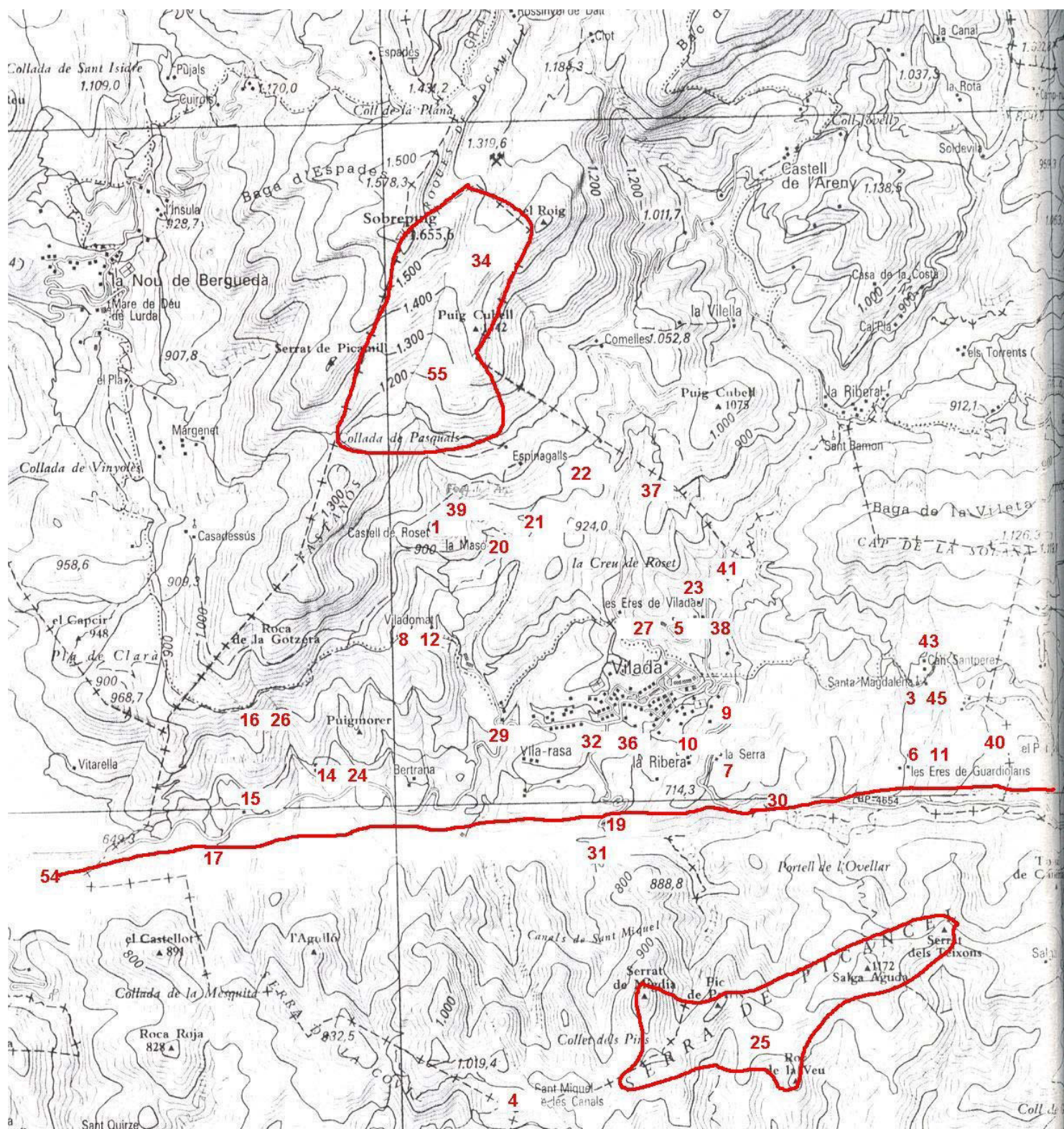

3. ELEMENTS FITXATS I ELEMENTS NO FITXATS

A. Elements fitxats

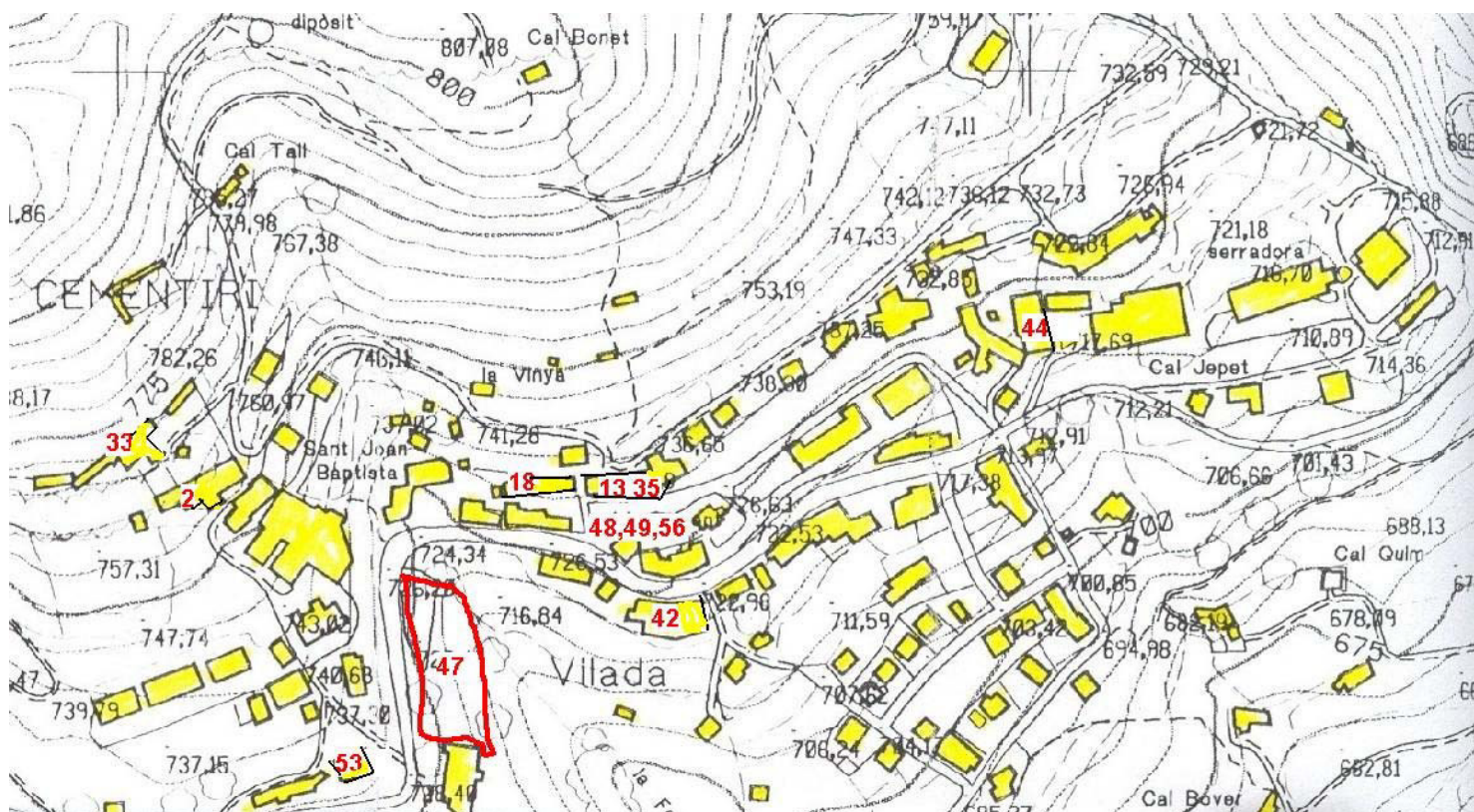
És convenient remarcar que no tots els elements detectats han estat consignats en forma de fitxa. A les fitxes només s'hi han inclòs aquells elements que tenien un interès patrimonial remarcable, aquells que presentaven una determinada singularitat respecte de la resta i, sobretot, aquells dels quals es disposava de suficient informació per tal de completar la major part de camps previstos a les fitxes estandarditzades. En total s'han elaborat 56 fitxes, tal i com ja s'ha comentat l'apartat segon referit al *Diagnòstic*. No obstant, tot seguit, ja s'exposarà i es concretarà, a partir de diversos llistats, quins són els elements que han estat definitivament fitxats. Els llistats -que presenten respectivament les ordenacions numèrica, tipològica o onomàstica- també contenen altres dades d'interès (el codi, l'àmbit, la tipologia, la denominació i el número de fitxa).

4. Situació geogràfica dels elements fixats

Relació de béns inventariats fóra del nucli urbà

1. Castell de Roset.	22. Cal Llebre.
3. Santa Magdalena de Gardilans.	23. La Peçola.
4. Sant Miquel de les Canals.	24. Arxiu familiar i patrimonial de
La Sala.
5. Les Eres de Vilada.	25. Serra de Picancel.
6. Les Eres de Gardilans.	26. Font de Martins.
7. La Serra.	27. Font de Les Eres.
8. Premses traslladables de
Viladomat.	29. La Coromina.
9. Molí de Dalt (o de les Eres).	30. Pont del Climent.
10. Molí de Baix (o de Boixader).	31. Pont del Doro.
11. Arxiu familiar i patrimonial de
Les Eres de Gardilans.	32. Bosc del metge Soler.
12. Viladomat.	34. Serra del Catllaràs.
14. La Sala.	36. El Prat.
15. Molí de la Sala.	37. Font del Vidrier.
16. Martins.	38. Molina de la Peçola.
17. Serradora de La Baells.	39. Font de l'Arç.
19. Resclosa, Molí del Camp del
Bosc i antic edifici de la
fàbrica dels germans Ferrer.	40. Pradell.
20. La Masó.	41. Molí de Ballestar.
21. Roset.	43. Casa Sant Pere.
	45. El Soler.
	54. Camí-ral de Berga a Ripoll.
	55. Flor de neu.

Relació de béns inventariats dins del nucli urbà

- 2. Sant Joan de Vilada.
- 13. Arxiu municipal de Vilada.
- 18. Capella de Fàtima.
- 33. La Ferrera.
- 35. Ajuntament de Vilada.
- 42. especialitats Viñas.
- 44. La Farinera.
- 47. Fira d'herbolaris i Productes Tradicionals.
- 48. Gegants Vells.
- 49. Gegants Nous.
- 53. Cal Climent.
- 56. Cucafera.

B. Elements no fitxats

A banda dels elements ressenyats a les fitxes, també se n'han localitzat altres que no han estat fitxats. Els motius pels quals no s'ha traslladat aquesta informació recollida a les fitxes han estat diversos. Per una banda ens hem trobat amb béns patrimonials desapareguts i irrecuperables que, tot i la informació disponible i el seu evident valor, no calia fitxar per la seva manca de virtualitat a l'actualitat (*Retaule del Roser*, p. e.). Entre els elements no fitxats també podem trobar-hi béns patrimonials amb un interès tècnic poc remarcable, però emblemàtics a la població (*Cafè Pirinenc*, p. e.); béns dels quals es tenen alguns indicis, però dels quals no es disposa d'informació suficient per tal d'elaborar una fitxa (*Arxiu Familiar i Patrimonial de Pradell*, p. e.); béns seriat, interessants en el seu conjunt, però d'innecessària individualització de tots ells a les fitxes (*Fonts del terme*, p. e.); també béns intangibles o immaterials, dels quals cal prendre en consideració la informació, però que no ha estat convenient obrir-ne una fitxa per tal de no allunyar-se massa de les finalitats de l'inventari pròpiament dit (*Festa del Bolet*, p. e.); i, fins i tot, personatges il·lustres difícils d'encabir en qualsevol de les anteriors categories (*Antoni Viladomar*, p.e.). En general, podem dir de tots ells que, si bé no han estat fitxats, no és endebades conservar-ne la informació recollida, potencialment útil per altres finalitats. Els elements no fitxats són els que es detallen a continuació.

1. Patrimoni immoble

· *Cal Massana Vell*: és una casa pairal molt propera al nucli urbà de Vilada. Actualment els seus propietaris continuen desenvolupant algunes de les activitats agrícoles i ramaderes que tradicionalment s'hi ha portat a

terme. L'edifici en qüestió, de planta més aviat quadrada, no té elements massa destacables. Al voltant de la casa s'hi han bastit altres edificis, tots ells d'obra vista i que presenten força contrast respecte de l'edifici central. La documentació no fa esment de la casa amb anterioritat al segle XVIII. A començaments del segle XX hom va començar-la a denominar cal Massana Vell, per diferenciar-la d'una nova casa que van fer aixecar els mateixos propietaris a uns centenars de metres (l'actual Cal Massana).

· *Fàbrica de cal Meia*: és un edifici industrial situat al nucli urbà de Vilada. Es tracta bàsicament d'una nau rectangular molt allargada, d'una sola planta però amb alguns altells a l'interior. La teulada és a doble vessant, amb una orientació de nord a sud. Els materials que componen l'edifici són bàsicament la pedra i els maons. Com a la major part de construccions industrials i fabrils, la pedra és utilitzada en els panys de paret i els maons per revestir i decorar les obertures. Les obertures són grans finestrals vidrats, que permeten una bona il·luminació de l'interior. A l'exterior, per la banda de llevant, s'hi poden observar alguns contraforts, que permeten una major subjecció de les parets respecte dels marges contigus. A la mateixa banda i a un nivell alçat, també hi ha un dipòsit d'una gran capacitat, ara ja no utilitzat. Sembla ser que l'edifici es construí durant els primers anys del segle XX, car als anys 1930 ja hi havia una indústria tèxtil en funcionament. La guerra civil de 1936-1939 suposà un parèntesi en l'activitat de la fàbrica, però poc més tard tornà a funcionar. Després d'això, són diversos els usos que s'han fet de l'edifici: com a fàbrica de teixits, com a fàbrica de filatura, com a magatzem, com a taller de reparació d'automòbils... Darrerament es fa servir de garatge. És una mostra molt poc rellevant d'arqueologia industrial al municipi.

· *Cafè Pirinenc*: l'edifici del Cafè Pirinenc es troba situat en ple nucli urbà de Vilada, a tocar de la carretera de Berga a Borredà. L'edifici és força modern i, amb tota seguretat, no és anterior al primer terç del segle XIX. Sembla que la seva construcció es finançà a partir d'una subscripció popular d'accions, encara que, uns anys més tard, quedà només a mans dels accionistes majoritaris. Té una planta més o menys rectangular. La seva estructura ja deixa veure que no ha estat mai un edifici destinat a l'habitatge, sinó a diversos usos socials. La planta baixa és constituïda per una gran sala, amb quatre grans finestrals a migdia, que permeten l'entrada de molta llum a l'interior. Aquests finestrals són acabats en punt rodó i són ornamentats amb maons. La planta superior compta amb una balconada allargassada. El local ha acollit diverses entitats des de començament de segle i s'hi han portat a terme diverses activitats, especialment al primer pis, que va ser durant molts anys utilitzat com a cinema, amb el nom de Cine Pirenaico (més endavant anomenat Cine Picancel). Les entitats que hi van tenir la seu van ser el Centro Moral Recreativo Viladense i, posteriorment, l'Ateneu Nacionalista de Vilada. La planta baixa, sembla que s'ha utilitzat sempre com a cafè. Fins fa ben pocs anys el local del cafè, mantenia un estil tradicional i pintoresc, però en morir Joan Ferrer, l'últim cafeter, l'establiment es tancà. Recentment, el primer pis ha estat habilitat per l'Ajuntament de Vilada com a casal de gent gran i centre cívic, però la planta baixa està, per ara, buida i desmantellada, esperant la instal·lació del nou dispensari mèdic (SOCA, 1996: 40-41).

· *Cap Pep Xic i la Torre Blanca (o cal Regató)*: són dues cases residencials situades al nucli urbà de Vilada. Encara que es troben força separades l'una de l'altre, tenen en comú el seu estil constructiu, car totes dues, juntament amb cal Climent (*vegeu la fitxa de cal Climent*), van ser projectades per Teodor Miralles i Soler cap a 1930. Les cases són

destinades a la residència fixa o temporal de famílies benestants. Són molt estilitzades i destaquen per la sensació de verticalitat que transmeten: obertures molt estretes i allargades, teulades inclinades, colors molt crus, etc. Ambdues són voltades per jardins molt treballats i adaptats al lleure i a l'esbarjo. Actualment només serveixen de segona residència.

· *Cal Tatxero*: és un casal moliner que es troba a la riba dreta de la riera de Vilada. L'edifici ha estat molt modificat i ha perdut molts dels seus elements originals, especialment els referents a les canalitzacions d'aigües. L'edifici més antic, al qual s'han anat afegint altres cossos, consta d'unes dues plantes d'alçada, sobreposades damunt dels baixos. Al costat de l'edifici hi ha una moderna palanca que permet el pas de vianants d'una a l'altra banda de la riera. L'edifici no l'hem trobat citat a la documentació fins a la segona meitat del segle XVIII; aleshores apareix sota la denominació de Molí de can Pastell. Aquesta denominació deixa palesa la dependència que el molí tenia respecte del mas Can Pastell, ubicat a l'esplanada de la Serradora, a uns centenars de metres. Sembla que el mas can Pastell ja estava mig derruït al segle XVIII, però en tenim molt poques notícies i tot fa pensar que era un mas poc important. El Molí de can Pastell no era un molí fariner, sinó un molí bataner, que molt possiblement treballava pels paraires de Vilada (SOCA: en curs). Més tard, deixà de treballar com a batan i hom hi començà a fabricar tatxes (claus curts de gran cabota, que s'utilitzaven sobretot per ferrar bèsties de bast) amb metall prèviament fos. Heus aquí la denominació popular de Cal Tatxero. La fabricació de tatxes es devia iniciar a mitjan segle XIX i es perllongà fins als primers anys del segle XX. Després la casa passà a utilitzar-se només com a habitatge. Cap a 1976, s'adaptà com a casa de colònies, activitat que actualment encara s'hi porta a terme. Cal Tatxero és un indret emblemàtic i

conegut a Vilada pels gorgs que forma la riera prop de la casa. Els gorgs i basses són molt concorreguts a l'estiu per gent de Vilada i també de fora.

· *Fonts del terme*: a banda de les fonts individualitzades a les fitxes, ja fos per la seva rellevància o per tenir-ne un major nombre de dades, també cal deixar constància del gran nombre de fonts que hi ha a la resta del terme municipal. Atès el caràcter eminentment rural del municipi, la major part de les fonts es troben disseminades, en terrenys boscosos i als peus de torrents i rieres. Cal fer esment, per exemple, de la de la casa de la Baga, dels Esquirols, del Ferro, del Sofre, de la casa del Bosc, dels Colletons, de les Fontanelles, del Bac, del Saltant, del Mas, de la Guilla, etc. Algunes d'elles són poc freqüentades i, amb el temps, s'han anat degradant i perdent, per bé que actualment hom ha començat a recuperar-ne algunes. Tanmateix, també hi ha fonts que es troben prop o enmig del nucli de població o d'altres indrets habitats, com la de la Vinya, dels Bolets, de la Barraqueta, de cal Bep, de cal Sabater, dels Gronxadors, etc. Les d'aquest darrer grup varen rebre una atenció especial durant el primer terç del segle XX, especialment durant la Segona República, quan degut a les noves exigències sanitàries es van arranjar convenientment. És el cas de la Font dels Bolets i de la Font de la Vinya, bastides amb pedra i maons i d'un estil molt semblant. Aquesta darrera és documentada des del segle XVIII, quan era coneguda com a Font del Rector, ja que es trobava en terrenys de la rectoria. Darrera de la font encara es conserva un monòlit amb la següent inscripció: “18+17 Per lo rector”. Cal fer notar, també, la gran popularitat que té a Vilada la Font de la Pega, tot i trobar-se en terme de la Quar. El fet de trobar-se molt pròxima a Vilada i a Borredà, tot i pertànyer al municipi de la Quar, des del qual l'accés és molt difícil, l'ha convertit una mica en “terra de ningú” i, ara per ara, es troba molt bruta i deixada (SOCA: en curs).

· *Hotel Picancel i cal Barbetes*: són dos edificis contigus, units pels seus extrems. L'edifici de l'hotel té una planta rectangular, mentre que la de cal Barbetes, més complexa, consta de dos cossos oposats, que formen un angle recte. Els edificis es van bastir en un indret on hi havia hagut una modesta casa pairal, tal com mostren les fotografies de començament de segle; possiblement, molts dels seus materials van ser aprofitats. La seva disposició segurament es deu a l'intent d'adaptació al pas de la carretera. Un i altre edifici presenten moltes similituds constructives, especialment en la utilització dels seus materials, bàsicament de pedra molt polida i ben disposada. L'edifici de l'hotel consta d'una planta baixa i de tres pisos superiors. El darrer va ser aixecat fa relativament poc, damunt d'una terrassa que havia estat voltada per una curiosa balustrada. L'edifici de cal Barbetes consta d'una planta baixa, sobre la qual s'aixequen tres pisos més. Són dos edificis força moderns, acabats de construir el 1928. La construcció la van portar a terme els germans Marginet, per encàrrec de Ramon Camprubí, àlias Barbetes. Tanmateix, el projecte de l'edifici el va fer l'empresari Teodor Miralles i molts dels materials, com els totxos o els mosaics, també es van fabricar a la casa de la Farrera, de la seva propietat. L'Hotel Picancel ha funcionat gairebé sempre com a tal, a excepció de les interrupcions causades per la guerra civil de 1936-1939 i, durant algun temps, que es va fer servir com a casa de colònies, entre final dels anys 1970 i començament de la dècada de 1980. A més, ha rebut diverses modificacions al llarg del temps i els seus arrendataris s'han anat succeint amb una rapidesa força gran. Cal Barbetes ha estat sempre un edifici d'habitatges, tret d'un període en què va ser utilitzat com a sanatori del metge Àngel Soler. Darrerament, s'han portat a terme algunes reformes als pisos superiors de l'edifici que han modificat la configuració estructural dels interiors. També l'exterior, sobretot les façanes, s'han vist afectades i en alguns punts s'hi nota certa deixadesa (p. e. cables penjant o la cornisa

mig caiguda). Cal fer notar que actualment la denominació de cal Barbetes no s'emptra, però hem considerat adient deixar-ne constància. En alguns casos es fa referència a la Sucursal, però només per referir-se al bar-restaurant que hi ha als baixos. Actualment és propietat de la societat Arderiu-Soler-Bescomte.

· *Cases de pagès modernes del terme*: s'ha elaborat una gran quantitat de fitxes amb cases rurals del terme, especialment d'aquelles més singulars i de més llarga història, però podem comptar amb moltes altres: cal Marquès, cal Fusteret, el Cap de la Vinya, la Vinya, cal Bonet, els Erms, cal Conill, cal Diego, la Casa Nova, cal Mestrícol, etc. Hem cregut convenient no fitxar aquest grup d'edificacions, perquè la majoria no presenten elements d'interès. Són petites cases que van aflorar a Vilada modernament, a partir del creixement i millora agrària del segle XVIII i del consegüent augment de població. Generalment, els primers esments els trobem en capbreus senyorials ja tardans, on es fa referència a l'indret, per mitjà del topònim, acompanyat de la frase "*on de nou se ha construït una casa*". Tot fa pensar que els tinents d'aquestes cases bàsicament feinejaven llogats, com a bracers i jornalers, a casa d'altri, encara que treballessin petites peces de terra i tinguessin bestiar propi. En qualsevol cas, la situació no és comparable a la de les masies fitxades. És un dels factors que ens podria ajudar a diferenciar aquestes cases de pagès modernes de les masies pròpiament dites (SOCA: en curs).

· *Pont de cal Pei*: és un gran i modern pont de pedra, que permet salvar el curs de la riera de Vilada en el trajecte entre Vilada i Borredà. El pont, amb una alçada d'uns 18 metres, consta de tres grans arcades, acabades en punt rodó. Compta amb un sòlid ampit, damunt del qual sobresurten algunes pedres, molt ben polides i tallades, amb finalitats

ornamentals. Les bases de les columnes són d'una gran amplada i algunes d'elles queden disposades al mig de la llera del riu. El pont actual no és el que es construï originàriament en aquest indret. El pont primitiu devia ser provisional i molt rudimentari; pel que sembla es bastí cap a 1880 en obrir-se la nova carretera de Montesquiu a Berga. A començaments del segle XX, el pont primitiu se substituï per un de nou, de grans dimensions i molt semblant a l'actual. Ho sabem gràcies a la documentació gràfica conservada, que curiosament reflexa el desenvolupament de les obres. Malgrat tot, durant la guerra civil de 1936-1939, el pont va ser dinamitat i derruït, per tal d'evitar l'avançament de les tropes franquistes en direcció a Borredà. Passada ja la guerra, el pont es reconstruï, partint del model anterior, però amb lleugeres diferències. Podem dir, doncs, que és el tercer pont en el mateix indret.

2. Patrimoni moble

· *Retaule de Sant Joan* (desaparegut): es tractava d'un retaule d'estil neoclàssic, que presidia l'església parroquial de Sant Joan de Vilada. La seva datació no sembla anterior al segle XIX i probablement va ser construït després de l'ampliació de l'església obrada el 1852. No hem de desestimar la hipòtesi que aquest retaule en substituïts algun de barroc anterior i que n'aprofités l'estructura bàsica. Era un retaule senzill que actuava com una prolongació de l'altar, tenia un sol carrer, amb sòcol i predel·la. L'espai central, a mode de nínxol, era ocupat per la imatge de Sant Joan Baptista i es trobava flanquejat per tres parells de columnes corínties que suportaven l'entaulament. Als extrems i a mitja alçada hi havia també dos sants, actualment difícils d'identificar, però que podrien correspondre a Sant Antoni i Sant Roc. A la part superior s'hi obria una petita fornícula, on s'hi devia allotjar alguna altra imatge. Malauradament,

el retaule va ser cremat i destruït el 1936 i, ara per ara, només disposem de poca documentació gràfica (SERRA, 1989: 52).

· *Retaule del Roser* (desaparegut): era un retaule situat en una capella lateral de l'església parroquial de Sant Joan de Vilada. Va ser cremat i destruir el 1936, en iniciar-se la guerra civil. Es tractava d'un exemplar del Barroc propi del segle XVII i, com a tal, tenia tres cossos o pisos sobre un sòcol. El pis inferior no comptava amb imatgeria; al del mig hi havia la Verge del Roser, en una fornícula central, i a les fornícules laterals, Sant Francesc d'Assís i Sant Xavier (la de Sant Francesc d'Assís devia ser una talla procedent d'un altre lloc, perquè era més petita de mides). Al pis superior s'hi veu una imatge femenina, santa o beata, no identificada. El conjunt és completat amb medallons amb bust i històries, amb columnes salomòniques, grans florers, etc. El cim és coronat pel Pare Etern. Aquest retaule destacava per la seva verticalitat i, per què tot i la profusió de la talla i la decoració, no arribava a ocupar tot l'espai de la capella. Segurament s'ajustava molt més a la capella originària per la qual va ser construït, ja que les dades que tenim procedeixen de fotografies dels primers anys del segle XX i, per tant, l'edifici ja havia estat objecte de modificacions el 1852. Aquest retaule molt possiblement va ser finançat per la confraria del mateix nom (SITJES, 1993: 24).

3. Patrimoni documental

· *Arxiu Parroquial de Sant Joan de Vilada* (desaparegut): l'arxiu de la parròquia va ser cremat i destruït en començar la guerra civil de 1936-1939. Els testimonis coetanis així ho fan constar: "*el [archivo] parroquial, el dia 25 de julio de 1936, fue quemado e incendiado, no quedando ni un solo documento*". Actualment no disposem de cap inventari anterior a la

seva crema, però suposem que devia contenir força documentació, sobretot d'època medieval i moderna. La major part del material documental devia ser de gran interès pel conjunt del municipi, com per exemple els llibres sacramentals de bateig, matrimoni i òbit, que haguessin permès conèixer l'evolució demogràfica de la parròquia. Entre la documentació, dissortadament perduda, segurament hi tenia un pes important l'emanada de la notaria parroquial, habitual en parròquies rurals de les mateixes característiques, on es devien consignar un gran nombre d'actes, sobretot de caràcter patrimonial. La crema i destrucció de l'arxiu parroquial ha estat, segurament, la pèrdua patrimonial més greu que Vilada ha sofert al llarg de la seva història (SERRA, 1989: 53).

· *Arxiu Familiar i Patrimonial de Pradell*: es tracta de l'arxiu de la família i de la masia de Pradell. Tot i que s'ha constatat la seva existència, no ha estat possible tenir-hi un accés directe pel poc interès que hi han mostrat els seus actuals propietaris. Segons ells mateixos, el volum de documentació existent no és massa rellevant. La cronologia dels documents sembla que no és anterior a l'època moderna, encara que s'estén fins a l'actualitat. Per la naturalesa d'aquests arxius, deu contenir diversos tipus d'actes, bàsicament centrats en la vida familiar i en la gestió directa de la finca.

· *Arxiu Familiar i Patrimonial de les Eres de Vilada*: es tracta de l'arxiu de la família i de la masia de les Eres de Vilada. Tot i que s'ha constatat la seva existència, no ha estat possible tenir-hi un accés directe pel poc interès que hi han mostrat els seus actuals propietaris. Segons ells mateixos, el volum de documentació existent no és massa rellevant. Sabem que els documents es conserven en una antiga maleta, cosa que acaba de corroborar la seva poca envergadura. El suport de la documentació és

sobretot el paper, però també hi figura algun pergamí modern. La cronologia dels documents sembla que no és anterior a l'època moderna, encara que s'estén fins a l'actualitat. Per la naturalesa d'aquests arxius, deu contenir diversos tipus d'actes, bàsicament centrats en la vida familiar i en la gestió directa de la finca.

· *Arxiu Familiar i Patrimonial Boatella-Senespleda* (custodiat judicialment, novembre 2002): darrerament ha aparegut a la premsa el cas del fons documental Boatella-Senespleda (segles XIII-XIX). L'arxiu en qüestió sembla que es trobava originàriament en un immoble del carrer Major de Berga, propietat de la família Claret, hereus directes dels Boatella-Senespleda. Però, curiosament, el cos de patrimoni de la Guàrdia Civil el va intervenir a mans d'un particular de Berga, quan -segons sembla- l'estava a punt de vendre a algun antiquari. La intervenció del cos armat es va efectuar després d'una denúncia interposada el setembre de 2002 per part de la família Claret. Els Boatella-Senespleda varen ser des del darrer quart del segle XVII senyors del castell de Roset, per la qual cosa l'arxiu sembla que també conserva nombrosos documents relatius a aquesta fortificació, però també a altres parts del municipi de Vilada. Almenys això es desprèn d'una primera valoració que en varen fer el tècnics del Servei d'Arxius de la Generalitat de Catalunya i la mateixa Guàrdia Civil en roda de premsa. De moment, sembla que no hi ha dubte entorn de la titularitat actual de la documentació, que correspondria a la família Claret, ara resident a Barcelona. Però s'ha incoat un procés penal contra la persona a qui la Guàrdia Civil va intervenir el material, per la qual cosa aquest encara es troba sota dipòsit judicial (a l'Arxiu Històric Comarcal de Berga). No és possible poder-lo consultar fins que finalitzi l'activitat judicial i el dicti una resolució ferma. De moment, poc sabem sobre aquest arxiu i ens hem de conformar amb el ressò mediàtic que han generat els esdeveniments. En

qualsevol cas, sembla que conté material força interessant pel municipi de Vilada (SOLANELLES: 2002, 6).

4. Patrimoni immaterial

· *Aplecs*: al llarg de la història, són diversos els aplecs i romeries que s'han celebrat a la parròquia i terme de Vilada. Bàsicament en coneixem tres: el de Sant Miquel, el de Santa Magdalena de Gardilans i el de la Creu de Roset. L'estructura de tots ells devia ser força semblant: arribada a peu fins a l'indret, celebració de l'ofici religiós, cant dels goigs del patró, repartiment d'un panet i/o d'un pom de flors o herbes boscanes i, finalment, àpats i gresca entre els participants. D'aquests aplecs, ara només se celebra el de Sant Miquel, recuperat novament fa uns pocs anys, però no se celebra a l'oratori de Sant Miquel, sinó a l'església parroquial de Sant Joan. El de Santa Magdalena ha quedat relegat a una petita missa matinal. Del que tenia lloc a la Creu de Roset, una de les poques creus de terme de la parròquia, gairebé no en sabem res, únicament que tenia lloc després de Pasqua i que s'hi repartia un panet. Òbviament, la missa es feia a l'aire lliure. Aquests aplecs i romeries es devien començar a celebrar en època medieval, encara que no cal descartar la possibilitat que s'introduïssin amb posterioritat, cap als segles XVI i XVII. Al llarg de la segona meitat del segle XX van caure en una crisi progressiva.

· *Festa del Bolet*: ha estat una de les festes introduïdes més recentment dins del calendari festiu de Vilada. La festa es començà a celebrar el 1994, organitzada per l'Agrupació de Botiguers de Vilada i amb el suport de l'ens municipal. Després de la dissolució de la novella Agrupació de Botiguers de Vilada, els actes els passà a organitzar l'Ajuntament, encara que alguns comerciants hi continuaren donant suport.

La festa s'acostuma a celebrar un diumenge d'octubre, el més proper al dia 12 o el mateix dia 12, per tal d'aprofitar la concurrència de gent de fora. Els actes bàsics són un concurs de boletaires al matí i un concurs gastronòmic a la tarda. El concurs gastronòmic compta amb un jurat de reconegut prestigi en el camp culinari, que fa entrega de premis en metàl·lic als seus guanyadors. Tanmateix, s'hi han anat afegint altres activitats, que s'han mantingut posteriorment amb més o menys regularitat, com la trobada de gegants, la fira de productes artesans o ball el dia abans a la nit. L'any 2001 també s'aprofità per fer-la coincidir amb la Festa de la Pubilla Comarcal, que comptà amb la presència de diverses personalitats del món polític i institucional i que assolí un gran èxit de participació.

5. Personatges il·lustres

· *Ramon Anglerill i Comelles*: és tracta d'un dels erudits eclesiàstics més rellevants del Berguedà, però actualment encara és un personatge força desconegut, possiblement perquè no era nascut a Berga i perquè mai va escriure sobre aquesta ciutat. En la figura del seu pare, Pau Anglerill, es van unir les nissagues dels Anglerill, de Ferreres d'Olvan, i dels Comelles, de les Eres de Gardilans. Ramon Anglerill va néixer a les Eres de Gardilans el 1843. Posteriorment, va estudiar al Seminari de Vic, on fou company de Jacint Verdaguer, concretament a les classes de teologia dogmàtica. Després va professar com a prevere. Les seves destinacions varen ser diverses: Solsona, Vilada, Serrateix i Avià. A Serrateix va esmerçar gran quantitat d'hores a tenir cura de l'antic arxiu monàstic. També va ser a Serrateix on entrà en contacte amb el metge Ramon Cots i Escrigas, amb qui entaulà una gran amistat i amb qui col·laborarà en l'organització del municipi, sobretot en qüestions de sanitat i d'ensenyament. Va ser professor d'història eclesiàstica al Seminari de Solsona i va començar una

història d'aquesta ciutat en castellà, que per ara roman inèdita. Poc més tard entrarà en contacte amb els homes de la Renaixença i del catalanisme i, des de llavors, la resta de les seves obres les escriurà en català. Des de 1887, va compilar la història de diversos santuaris marians de la comarca, als quals tenia gran devoció: la Quar, Falgars, la Consolació, la Nou (amb l'ajuda del metge Cots)... Tenia gran fama de predicador i era cridat des de molts indrets per portar a terme aquesta activitat. Formava part de l'Associació Catalana d'Excursions Científiques (n'era el delegat a Vilada) i mantenia bones relacions amb els seus directius barcelonins. També va estar en contacte amb Fidel Fita, Aureliano Fernández, Francisco Mateos, Joan Segura i, d'una manera especial, amb Jacint Verdaguer. Es retirà a la masia de Ferreres d'Olvan, on morí el 1920 i on encara es conserva bona part de la seva biblioteca particular (PEDRALS, 1994: 9).

· *Joan Aymerich*: va néixer cap al darrer terç del segle XIX. El 1892, després d'haver estat ordenat prevere, fou nomenat sacerdot auxiliar del santuari de la Mare de Déu de Lurdes de la Nou. Aquest fet es devia, sobretot, a la gran aflluència de peregrins que rebia el temple poc després d'haver estat construït. Després de l'estada a la Nou, exercí el seu ministeri en diverses parròquies. Una d'elles va ser a la Pobla de Lillet, on era anomenat "mossèn Joan de la canalla". A la Pobla era director de l'orquestra municipal, que el 1914 va ser present a la inauguració de la Cova de la Bernadeta de la Nou. A la parròquia de la Pobla hi ensenyà música durant força temps i alguns dels seus deixebles n'han esdevingut grans professionals. També fomentà moltes altres activitats d'esbarjo, la majoria destinades a la gent gran. Passà després a Sant Julià de Cerdanyola, encara que durant la guerra civil s'hagué d'absentar i féu diverses estades a Berga. A Cerdanyola se'l recorda, especialment, per haver donat classes de català i de música, fins i tot després de la guerra civil. El seu darrer destí va

ser la parròquia de Vilada. A Vilada va portar a terme una important activitat pastoral. Va ser un gran activista cultural i promocionà l'ús del Casal Parroquial; arranjà també el nou cementiri; va fer construir la capella de Fàtima i en finançà personalment una part de les obres. Cap a inici dels anys cinquanta, també va intervenir molt decididament a la reconstrucció de l'església parroquial, destruïda durant la guerra civil. Morí de malaltia a Vilada el 1958. Fa alguns anys l'Ajuntament de Vilada li dedicà un carrer del poble a mode de reconeixement (MANGOT, 2001: 108; PEDRALS: 1998, 94).

· *Teodor Miralles i Soler*: tenim molt poques notícies sobre la trajectòria vital d'aquest personatge, nascut a la segona meitat del segle XIX. La major part d'informació ens ha arribat a partir de la construcció d'infraestructures i edificacions, activitat a la qual dedicà la major part de la seva vida. Tot fa creure que va néixer a Vilada, encara que la seva família no era oriünda d'aquest indret. Miralles treballà, sobretot, com a contractista d'obres. Moltes de les obres també eren projectades per ell mateix. També comptava amb altres negocis, com una empresa d'energia elèctrica a Vilada. Sembla ser que durant alguns anys també figurà entre els membres del consistori municipal viladí. En els anys 1920 i 1930, tingué un paper destacat en la construcció d'infraestructures de caràcter general com: el Canal d'Urgell, el Pont de Rabentí, l'arribada d'aigua a Vilada des de la Font de l'Arç o l'arribada d'energia elèctrica, també a Vilada, des de la central de Bertrana. Malgrat tot, la memòria popular el recorda, especialment, per haver aconseguit que la nova carretera de Montesquiu a Berga acabés passant per Vilada. El projecte inicial d'aquesta carretera, de 1880, seguia la riba del riu Merdançol i el traçat de l'antic camí-ral de Berga a Ripoll, però no es preveia el seu pas pel nucli de Vilada. Miralles va ser conscient que aquest fet podia deixar Vilada totalment aïllada, en un

moment decisiu per al seu desenvolupament econòmic i social. Va fer moltes gestions amb la Diputació de Barcelona i amb el Govern Civil per aconseguir una modificació del traçat i hom conta que, fins i tot, arribà a amenaçar físicament un dels enginyers de la nova carretera. Finalment aconseguí el seu propòsit, tot i que les obres ja havien estat començades segons la planificació inicial (NOGUERA, 1990b: 207-242). Actualment, aquesta carretera, en el seu pas pel poble de Vilada, s'ha batejat amb el nom de carrer Teodor Miralles, a mode de reconeixement. A Vilada també treballà en la projecció d'obres d'entitat menor: l'enllumenat, el clavegueram, cases residencials (cal Climent, cal Pep Xic, la Torre Blanca), etc. Les obres per convertir la seva casa de la Ferrera en una residència senyorial de gran bellesa quedaren inacabades, degut a les seves múltiples ocupacions, però encara ara s'hi poden veure elements molt interessants, sobretot de caràcter modernista (*vegeu la fitxa de la Ferrera*). Va ser un personatge molt inquiet i actiu, fins que morí als anys 1960. Sabem que les activitats de Teodor Miralles van acabar generant un fons documental personal, actualment custodiat pels seus familiars. De totes maneres, no s'hi ha accedit directament i, ara per ara, és difícil de delimitar quin és el seu abast i quin interès pot tenir pel conjunt del municipi.

· *Àngel Soler i Daniel*: arribà de molt jove a Vilada, provinent de Barcelona i acabat de llicenciar en farmàcia i doctorat en medicina. El seu esperit inquiet el portà aviat a militar a la Lliga Regionalista i, més tard, a Acció Catalana. No obstant, mai acabà d'encaixar amb el sistema caciquil que hi havia establert a Vilada i la seva alternativa aviat es va veure com la més viable. Per aquest motiu no trigà en fer-se un lloc en el govern del municipi, alhora que esdevenia un maldecap pels seus opositors. A la seva gestió al capdavant de l'Ajuntament de Vilada es deuen moltes millores al poble, sobretot en el camp de l'urbanisme, la sanitat, l'ensenyament, etc.,

que mai li han estat prou reconegudes. La seva professió de metge l'obligava a recórrer moltes de les cases del municipi i també les de municipis veïns. Inicialment ho feia a cavall, encara que després es desplaçava en un automòbil. La memòria popular el recorda com un gran professional de la medicina, encara que sovint havia de treballar amb uns mitjans molt rudimentaris. Els seus coneixements de farmàcia també li van servir per fabricar-se ell mateix molts dels medicaments, improvisant sempre que calia, i aconseguint-los a un preu molt més baix. Va fer una gran amistat amb el metge Ramon Cots i Escrigas, que es trobava en situacions similars. Però darrera de la seva vocació i dedicació, hom diu que també s'hi amagava un home d'un caràcter fort, autoritari i, fins i tot violent. A Vilada comprà nombroses finques i hi féu construir un sanatori per malalties cardio-respiratòries, concretament de tuberculosi, molt freqüentat per gent de Barcelona. La seva militància a la Lliga el convertí en un personatge molt proper al dirigent Manuel Carrasco i Formiguera, que presentà i acompanyà en diversos actes al Berguedà. Durant la guerra civil hagué d'absentar-se de Vilada i es traslladà de nou a Barcelona. Cap als anys 1950-1960 treballava al seu consultori de Barcelona, encara que setmanalment també feia visites a Manresa i a Vilada. En aquesta mateixa època també fou nomenat president del Col·legi de Medicina i Cirurgia de Barcelona. Va ser també un gran afeccionat a la filatèlia, a la botànica i, sobretot, a la meteorologia. A la seva finca de cal Tunic hi tenia instal·lada una petita estació meteorològica, de la qual portava un control exhaustiu. Les dades proporcionades per aquesta estació les trametia regularment a Barcelona. La seva mort s'esdevingué a la capital catalana cap a 1973. Els seus fills Josep i Rosa també s'han dedicat al camp mèdic i sanitari. Sabem que l'activitat d'Àngel Soler va acabar generant un fons documental personal, actualment custodiat pels seus familiars. De totes maneres, no s'hi

ha accedit directament i, ara per ara, és difícil de delimitar quin és el seu abast i quin interès pot tenir pel conjunt del municipi.

· *Antoni Viladomar i Sant Miquel*: va néixer durant la dècada dels trenta o de la dels quaranta del segle XVI a la masia de Sant Miquel de les Canals, terme de Vilada. De jove cursà estudis de teologia a l'Estudi General de Lleida. Posteriorment, el juny de 1557 va prendre l'hàbit de Sant Benet i ingressà al monestir de Sant Pere de la Portella. Abans de la seva arribada, el cenobi havia estat molts anys abandonat i havia patit llargues situacions de crisi, iniciades amb la pesta de 1348, però agreujades durant el segle XV i primers anys del segle XVI per la mala gestió dels abats comendataris. La situació la va intentar redreçar l'abat Pau Funès, però a mig fer va ser assassinat per un grup de bandolers. En aquestes circumstàncies Felip II va nomenar abat de la Portella a Antoni Viladomar el 1568. Va ser el primer dels abats de nomenament reial d'aquest monestir. Viladomar va preocupar-se per donar una nova vitalitat al monestir. En va refer les seves dependències, organitzà de nou la comunitat, inventarià l'arxiu i es dedicà a recuperar censos i rendes perduts durant els anys de crisi. També va ocupar importants càrrecs entre els benedictins catalans. Va ser visitador i president de la Congregació Claustral Tarraconense i Cesaraugustana. Felip II també li encomanà la tasca d'ambaixador en diverses ocasions. A l'època, adquirí una gran volada com a teòleg i predicador. El 1594 fou nomenat abat de Sant Salvador de Breda, per bé que no s'hi traslladà fins a 1596. Dos anys més tard morí en aquest monestir selvatà. La història eclesiàstica el considera un pioner en la revitalització del monaquisme català de la Contrareforma i un dels majors divulgadors de les disposicions tridentines a Catalunya i a Aragó. El seu germà Francesc Viladomar també va ser monjo de la Portella

i, posteriorment, prior, però la seva gestió ha estat poc estudiada (SOCA, 1998: 13-23; ZARAGOZA, 2001: 678-679).

5. BIBLIOGRAFIA

- AJUNTAMENT DE VILADA (1995-2001): *Vilada Informació. Butlletí d'informació municipal*, núms. 1-19.
- AADD (1985): *Guia del Berguedà*, Berga.
- AADD (1990): *Catàleg de monuments i conjunts històrico-artístics de Catalunya*, Barcelona.
- AADD (1994): *Inventari del Patrimoni Arquitectònic de Catalunya*, Barcelona.
- AADD (1994b): *El Berguedà*, Manresa.
- AYMAMÍ I DOMINGO, Gener (2000): “Els molins hidràulics de la riera del Margançol”, *L'Erol*, primavera, pàgs. 15-18.
- AYMERICH, Pere (2000): “Una flora singular”, *L'Erol*, hivern, pàgs. 14-15.
- BARAUT, Cebrià (1979): “Les actes de consagració d'esglésies al bisbat d'Urgell (segles IX-XII)”, *Urgellia*, vol. I, pàgs. 11 i segs.
- BARAUT, Cebrià (1980): “Els documents dels anys 981-1100, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia*, vol. III, pàg. 113.
- BARAUT, Cebrià (1986): “Els documents dels anys 1101-1150, de l'Arxiu Capítular de la Seu d'Urgell”, *Urgellia*, vol. IX, pàgs. 208-211.
- BERNADICH, Anna; ROTA, Montserrat; SERRA, Rosa (1991): *Guia d'art del Berguedà*, Berga.
- BERTRAN I COMELLES, Josep M (s. d.): *De Toponimia Praeromana. Antigues arrels berguedanes*, Barcelona.
- CAMPRUBÍ I SENSADA, Josep (1996): *Conquesta i estructuració territorial del Berguedà (ss. IX-XI). La formació del comtat*, treball inèdit presentat a la Universitat Autònoma de Barcelona.
- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de (1965): *Les cases pairals catalanes*, Barcelona.

- CAMPS I ARBOIX, Joaquim de (1959): *La masia catalana. Història, arquitectura, sociologia*, Barcelona.
- CARRILLO BADOSA, Inès (2000): “El Pla d’Espais d’Interès Natural”, *L’Erol*, núm. 67, hivern, pàgs. 11-13.
- CASALS, Lluís (1999): *Caminades pels voltants de Vilada*, Barcelona.
- CATALÀ I ROCA, Pere (1976): “El castell de Roset”, dins *Els castells catalans*, vol. V, Barcelona, pàgs. 971-976.
- COROMINAS, Ramon; COROMINAS, Jaume (1998): “Premses de biga bastides en codines i en pedres traslladables”, *L’Erol*, núm. 57, primavera, pàgs. 30-33.
- COROMINAS, Ramon; COROMINAS, Jaume (1995): “Estudi de diferents peces de pedra de probable època medieval i utilitat desconeguda”, *L’Erol*, núm. 48, tardor, pàgs. 10-14.
- ELIZONDO, Antoni; LÓPEZ, Alberto (1996): *Informe tècnic sobre el “Pont del Climent” de Vilada (Diputació de Barcelona)*, informe inèdit, 6 pàgs.
- GENERALITAT DE CATALUNYA, DEPARTAMENT DE MEDI AMBIENT (1996): *Pla d’espais d’interès natural*, Barcelona, pàgs. 151-152.
- GUIXÉ, Antoni (1906): “La indústria tèxtil catalana: una visió històrica”, [transcripció de Marc Carrillo Marín], *Quaderns de l’Àmbit de Recerques del Berguedà*, núm. 2, 1992, pàgs. 147-157.
- LLORET, Teresa (1994): “Vilada”, dins *Gran Geografia Comarcal de Catalunya*, vol. 9, Barcelona, pàgs. 294-296.
- MANGOT I CASANOVES, Rossend (2001): *Arrels i trets del Berguedà. La Nou i Malanyeu*, Avia.
- MONTRAVETA, Anselm I MUNTADA, Albert (1997): *Manel Casserras. Obra de Gegants*, Manresa.

- NOGUERA I CANAL, Josep (1990): “Nou assentament dels bergistans”, *La Revista de Regió 7*, 6 de maig, pàg. 22.
- NOGUERA I CANAL, Josep (1990b): “L’època contemporània: segles XIX i XX”, dins *Borredà*, Berga, pàgs. 207-242.
- PEDRALS, Xavier (1994): “Biografies berguedanes: Ramon Anglerill”, *Regió 7*, 13 de març, pàg. 9
- PEDRALS I COSTA, Xavier (1998): “Aproximació al passat de Cerdanyola”, dins *Sant Julià de Cerdanyola. Poble de sempre. Municipi recuperat*, Berga.
- PEDRALS, Xavier; RUMBO, Albert; SOCA, Isaac (1998): *Arxiu Municipal de Vilada (El Berguedà). Actuació arxivística, classificació i inventariació del fons*, Berga, memòria inèdita, s. p.
- PUIG I FERRATÉ, Ignasi M. (1982): “La casa comtal de Pallars, senyora de Berga i de la baronia de Mataplana als segles XIII i XIV”, *Revista del Centre d’Estudis Berguedans*, núm. 1, pàgs. 119-136.
- RIU I RIU, Manuel (1992): “El *palatium* i la *sala* en la organización de los patrimonios medievales”, dins *Estudios dedicados a la memoria del Profesor L. M. Díez de Salazar Fernández*, vol. I: *Estudios historico-jurídicos*, Bilbao, pàgs. 89-95.
- RUMBO I SOLER, Albert (en curs): *Gent Gegant*, Generalitat de Catalunya-Agrupació de Colles Geganteres de Catalunya.
- SÁINZ DE LA MAZA, Regina (1996): “Notícies documentals sobre l’abadia de Sant Pere de la Portella”, *Urgellia*, vol. XIII, pàgs. 400-401.
- SALMERÓN I BOSCH, Carles (1990): *Els trens del Berguedà. Història dels ferrocarrils industrials del Berguedà*, Barcelona.
- SANTANDREU I SOLER, M. Dolors (1985): “Castell de Roset”, dins *Catalunya Romànica*, vol. XII: El Berguedà, Barcelona, pàgs. 500-502.

- SANTANDREU i SOLER, M. Dolors (1982): “Els castells del Berguedà en un document de 1309”, *Revista del Centre d'Estudis Berguedans*, núm. 1, pàgs. 101-118.
- SANTAMARIA I ROVIRA, Joan (1935): *Memòries del monestir de Sant Pere de la Portella i de tot el seu abadiat i baronia*, Solsona.
- SERRA I ROTÉS, Rosa (1990): “Inici de l'època moderna. Segles XVI i XVII”, dins *Borredà*, Berga, pàgs. 129-162.
- SERRA I ROTÉS, Rosa; VILADÉS I LLORENS, Ramon (1989): “Inventari del patrimoni artístic i documental, religiós i civil, desaparegut durant la guerra civil”, *L'Erol*, núm. 28, desembre, pàgs. 41-58.
- SERRA I ROTÉS, Rosa; VILADÉS I LLORENS, Ramon (1985): “Sant Joan de Vilada”, dins *Catalunya Romànica*, vol. XII: El Berguedà, Barcelona, pàgs. 497-498.
- SERRA I VILARÓ, Joan (1930): *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, llib. I: *Barons de Pinós i Mataplana i altres nobles cavallers de la terra*, Barcelona.
- SERRA I VILARÓ, Joan (1947): *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, llib. II: *Universitat i singulars*, Barcelona
- SERRA I VILARÓ, Joan (1950): *Baronies de Pinós i Mataplana. Investigació als seus arxius*, llib. III: *L'Església*, Barcelona.
- SITJES I MOLINS, Xavier (1993): “Retaules barrocs i neoclàssics berguedans desapareguts”, *L'Erol*, núm. 40, primavera, pàgs. 22-24.
- SOCA I TORRES, Isaac (1996): “El cinema a Borredà i a Vilada”, *L'Erol*, núm. 51, estiu-tardor, pàgs. 39-41.
- SOCA I TORRES, Isaac (en curs): *Una comunitat rural pre-pirinenca: Vilada (segles X-XVIII)*.

- SOCA I TORRES, Isaac (2000): “Un oratori desconegut de possible origen medieval: Sant Marc de Borredà”, *L'Erol*, núm. 64, primavera, pàg.
- SOCA, Isaac; VIÑAS, Josep (1995): *Vilada*, [Plànol d'informació municipal i industrial], Barcelona.
- SOLANELLES, Toni (2002): “Viatge d'anada i tornada d'un llegat noble: sorpresa a Berga per la sonada troballa de l'arxiu 'desaparegut' de la família Boatella-Senespleda”, *Regió 7*, 5 d'octubre, pàg. 6.
- VIGUÉ I VIÑAS, Jordi; BASTRADES, Albert (1978): *El Berguedà. Monuments de la Catalunya Romànica*, Barcelona.
- VIGUÉ I VIÑAS, Jordi; SERRA I ROTÉS, Rosa; PONS I CAMPS, Jordi (1985): “Santa Maria de Guardiola (o de Gardilans)”, dins *Catalunya Romànica*, vol. XII: El Berguedà, Barcelona, pàgs. 498-499.
- VILADÉS I LLORENS, Ramon; SERRA I ROTÉS, Rosa (1985): “Sant Miquel de les canals”, dins *Catalunya Romànica*, vol. XII: El Berguedà, Barcelona, pàgs. 499-500.
- WEBS.
- <http://www.diba.es/opc/Vilada.htm>.
- <http://www.leseres.com>.
- <http://www.vilada.diba.es>.
- ZARAGOZA I PASCUAL, Ernest (2001): “Antoni Viladomar de Sant Miquel”, dins *Diccionari d'Història Ecclesiàstica de Catalunya*, vol. III (p-z), Barcelona, pàgs. 678-679.

Diputació de Barcelona

Àrea de Cultura

Carrer Comte d'Urgell, 187. Edifici del Rellotge

08036 Barcelona

Tel. 934 022 566 • Fax 934 022 825

o.patrimonio@diba.cat • www.diba.cat/opc